

РУСИН

**За три зборники баёк
Осиф КУДЗЕЙ із Нягова
быв 30. юна 2010 у Пряшові
оцінений Преміов А. Духновіча
за русиньску літературу на рік
2010.**

(Писали сьме о тім в НН ч. 27/2010.)

www.rusynacademy.sk

RUSÍN r. XX, č. 4 / 2010

**Віталій ЛИБА:
Христос-мученик.
(Стаття о нїм є у тім чїслі
часопису на сторінках
21 – 24).**

КУЛТУРНО-ХРІСТІАНЬСКИЙ ЧАСОПИС

• Учасны Лавреаты Премії Александра Духновіча за русинську літературу: (зліва) П. Трохановський, М. Мальцовська, будучий Лаврерат О. Кудзей і Ш. Сухий 30. юна 2010 на літературнім вечорі в їдалні Пряшівської універзити.

• Публика того вечора, переважно члени 1. річника Міджінародной літнєй школы русиньского языка і культуры на Пряшівській універзиті у Пряшові (14. 6. – 4. 7. 2010).

ПгДр. Кіріл ШЕВЧЕНКО, доктор історичних наук, Прага

Народностне двиганя Русинів-Лемків і політика Чехословачії в роках 1918 – 1921

Трагічна скушеність масового перенаслідованя русиньського жытєльства австро-угорьскыма урядами выклікала наростаня антиавстрійських поглядів міджі Русинами, котры звязовали політичну будучність своїх земель в одкапчаню ся од Австро-Угорьска. Першы проявы політичної активності карпатських Русинів были звязаны з діятельством многих організацій карпаторусиньской діаспори в Северній Америці. На зачатку року 1917 в США був оснований „Союз освобождения Прикарпатской Угорской Руси“. Домінованя русофільських тенденцій серед русиньской інтелігенції предзначіло внутрополітичны планы лідрів русиньской діаспори в Америці. 13. юла 1917 з ініціативи Союза ослободжіня Прикарпатської Руси був скликаний „Русский Конгресс“ в Америці. В меморандумі, котре было прияте на данім конгресі, лідры карпаторусиньской еміграції в США підкреслювали потребу „воссоединения... Прикарпатской Руси в ее этнографических границах с ее старшей сестрой, великой, демократической Россией“, акцентуючі притім продовжуюче „тяжелое иноземное рабство четырех миллионов русских людей в исконно русских землях, находящихся еще в австро-мадьярской неволе“. „Весь Карпаторусский народ самым решительным образом протестует против того, чтобы Прикарпатская Русь... входила в состав немецкой, мадьярской или будущей польской державы,“ говорило ся в меморандумі, притім учасниками „Русского“ конгреса. Далє ся в меморандумі пише: „Наоборот, Русский Конгресс от имени всего своего народа торжественно и единодушно заявляет, что весь Карпаторусский народ неуклонно желает освобождения Прикарпатской Руси от чужого владычества и, при предоставлении ей широкого самоуправления, воссоединения всей Прикарпатской Руси, в ее этнографических границах, с ее старшей сестрой, великой, демократической Россией...“

Насторіня учасників „Русского“ конгресу вірно перетлумачів єден з єго організаторів П. Гаталяк, котрый, споминаючи на події з літа 1917 писав в 1930-ім році, же „это была настоящая революция в сердцах и в мыслях... Было вполне естественно, что мы, как русские, хотели в то время присоединиться к России. Мне с большим трудом удалось убедить конгресс в том, чтобы присоединение Карпатской Руси к России было обусловлено предоставлением Карпатской Руси широкого самоуправления...“ Самый перший прояв політичної активності карпатських Русинів таким способом апеловав на єдноту з Росією і предпкладав політичну будучність русиньського народа в рамках „великой, демократической“ Росії на принципі „широкого самоуправления“.

Но большевіцька революція і обчаньска война в Росії, а тыж успішна дипломатічна робота Масаріка і Бенеша, котры здобыли симпатії країн Антанты, примусили русиньських політиків у визначній мірі скоріговати свої плани. Протягом року 1918 серед карпаторусиньской діаспори в США ся зміцнило уж скоріше назначене розлишованя міджі галицькыма і угорьскыма Русинами, котры сворили свої властны політичны штурктуры. Лідры створеной вліті 1918 року Америцькой Народной рады Угросинів в септембрі 1918-го року послали меморандум президентови США Вілсонови, пропонуючі створити по войні незалежный штат угорьських Русинів. В припаді же бы ся даный план не міг зреалізувати, авторы меморандуму пропонували створити сполочный штат угорьських, галицьких і буковиньських Русинів в єствуючих границях, а в припаді неможной реалізації ані той варіанты, жадали шыроку автономію про угорьських Русинів в рамках Мадьярська.⁵ Но Вілсон не підтримав тогы пропозиції і порадив лідрам угорьських Русинів в США зачати діскузії з Масаріком і подумати о можности припоїня к будучій Чехословачії. „Під-

Обсяг

• ПгДр. Кіріл ШЕВЧЕНКО, др. н.: *Народностне двиганя Русинів-Лемків і політика Чехословачії в роках 1918 – 1921*

1. – 2. стор.

• ПгДр. Миколай КСЕНЯК: *Юлій Ставровский-Попрадов – єден із найвызначнішых будителів Русинів*

3. – 7. стор.

• Доц. ПгДр. Анна ПЛІШКОВА, ПгД.: *Русиньский языковой вопрос в периоді живота і творчости Юлія Ставровского-Попрадова (2)*

7. – 9. стор.

• Инж. Рудолф ПАВЛОВІЧ: *Одраз живота і творчости Александра Павловича*

10. – 11. стор.

• Проф. др Михайло ФЕЙСА: *Вяза медзи статусом руского языка и национального самоопредзельня Руснацох/Русинох Войводины*

12. – 16. стор.

• Василь БЕДЗІР: *Спомянули собі на Павла Ціберея*

17. стор.

• Мгр. Валерій ПАДЯК, к. н.: *Літературно-критичні публікації Н. Бескида за жытя і творы Ю. Ставровского-Попрадова*

18. – 19. стор.

• Йосафат Владимір ТІМКО-ВІЧ, ЧССВ: *Краснобрідська ікона (3)*

19. – 21. стор.

• Іван ХЛАНТА: *Їго образы выкликують глубоки асоціатівны переживаня*

22. – 24. стор.

шепнуть" Вілсона мало про Русинів далекосяглы дослідкы. Заінтересована щедрыма обіцяннями Масаріка, Американска Народна рада Угорусинів в новембрї 1918 року в Скрантонї одобрїла план, жебы угорьскы Русины ся стали сучастёв ЧСР на прінціпах шырокой автономії, підтримуючі реалізацію референдуму з тым вопросом міджі угорьскыма Русинами, жыючіма в США. В ходї референдуму 67% ёго участників ся высловило за споїня з ЧСР, 28% за споїня з Українов, а лем 1% было за споїня з Мадярском і большевицьков Росієв.⁶ Орьєнтація русиньскых політік в США на ЧСР была наслідно підтримана русиньскыма народныма радами, vznikajúчіма восени 1918 року на території Угорьской Руси, передовшыткым „Руссков“ народнов радой у Пряшовї на челї зо знымым русофілом Антоніом Бескидом.

Попри тїм, орьєнтація на Росію довгий час была популярнов міджі русиньскыма общественныма діятелями. Так, наприклад, в **августї 1918 створеный містнов колоніов Русинів в Челябінську Союз ослободжїня Прикарпатской Руси на своїм зъяздї 5. – 6. октобра 1918** выголосив потребу ослободжїня Прикарпатской Руси в рамках Галичі, Буковини і Угорьской Руси од „австрийского и немецкого ига“ і ей споїня з Росієв.⁷

Першы проявы політичной активності на галичскій Лемковинї од самого зачатку были орьєнтованы на Росію і на споїня з угорьскыма Русинами, а не зо **Западоукраїнську народну републику (ЗУНР), котра была выголосена 1. новембра 1918 року у Львові. 5. декабря 1918 року у зъяздї в западолемківскім містечку Флоринка**, на котрім было участных 500 делегатів з 130 лемківских сел, было прияте рішїня **створити самосправну лемківску адміністративно-територіалну єдиніцу з властнов езекутівов** („Начальный Совет“ на челї з грекокатолицькым священиком М. Юркакевічом) і законодарным орґаном („Русска Рада“ на челї з адвокатом Я. Качмарчіком).⁸ Створена адміністративна форма положила фундаменти „Русской“ народной републики Лемків у Флоринцї. Єдным з перших кроків новоствореной лемківской републики і ей воджатаїв, міджі котрыма доміновали русофілы, было створїня народної ґарды, орґанізованя школ і дружеств.⁹ В школах як навчальный язык ся завів руський літературный

язык, в церьковній сферї ся намагали прибужити грекокатолицьку літурґію к православію.¹⁰ У внутрополітичній сферї веджїня лемківской републики, зложене з пересвідченых русофілів, намагало ся адміністративно споїти Русинів з обидвох боків Карпатского хребта, створити єдину штатну формацію – **Карпатську Русь** і поступне ї споїти з Росієв, апелуючі на скушености з років 1914 – 1915, коли Галич была обсаджена руськов армадов. Покры зъєдночїня лемківской републики было главным цілём лїдрів лемківской републики, то споїня Лемковини з Польщов было про них найневгоднїшым рішїнем, котрому ся намагали розлічныма способами выгнути.

Такой по зъяздї у Флоринцї веджїня лемківской републики ся припоїло к поглядам іншых галичских політік-русофілів, котры заложыли в місті Санок **„Народный Совет Русского Прикарпатя“**, котрый сподїваючі ся на „восстановление порядка в Русском Государстве“, у своїм меморандумї з **26. декабря 1918** року писав: „... Царское правительство... долго не обращало внимания на своих единокровных русских братьев в Прикарпатье. И только в последнее время, стараясь исправить свою роковую ошибку..., устами министра Сазонова... провозгласило в 1914 г. присоединение Прикарпатя к великой Русской Империи. Имеем надежду, что Государная Русь останется в эту важную минуту верной своим словам... Мы, – закінчовали своє посланє лїдры „Народного Совета Русского Прикарпатя, – чувствуем и сознаем себя... гражданами единого, великого Русского Государства, не признаем на нашей земле никакой мадьярской, польской, габсбургско-украинской и какой бы то не было чужой власти, протестуем против всяких империалистических посягательств других народов на нашу землю...“¹¹

Вєдно з представителями Угорьской Руси, Галичі і Буковини свої підписы під тот документ дали і воджатаї лемківской републики у Флоринцї в особах Я. Качмарчіка, М. Юркакевіча і Д. Собїна.

На зъяздї галичских русофілів в Саноку був выбратый делегат на Парїжску мірову конференцію, котрым ся став правник Д. Марков, бывшый посланець австрийского і галичского парламентів. Він пришов до Парїжа **21. февраля 1919** і надвязав там контакты з

лїдрами америкьских Русинів-Галичан. Наслідком тых контактів був заложений **„Карпаторусский Комитет“ в Парїжу**, котрый розвинув бурливы активіты міджі споєнцями з амбіціов добити ся їх підпоры на припоїня цілой Карпатской Руси к Росії.¹²

Активіты „Карпаторусского Комитета“, котрый выступав в менї вшыткых Карпатских Русинів, обектївно протирєчіли цілям чехословацькой делегації на міровій конференції, а тыж цілям представителів угорьских Русинів в США, котры набрали курс на причленїня Угорьской Руси к ЧСР. Так **25. марта 1919 „Карпаторусский Комитет“ в Парїжу выдал декларацию, підкрєслуючу же „русский“ народ творить векшыну жытельства Галичі, Буковини і Закарпатя і снажить ся споїти ся з Росієв**. В декларациї крітізовали „польский империализм“, а тыж „изобретенное немцами и не имеющее поддержки в народе украинское движение“.¹³ Єдиныма споєнцями „Карпаторусского Комитета“ в Парїжу были лем руськы політики звязаны з білым рухом і не маючі вплив на рішїня міровой конференції.

(Закінчїня в далшїм чїслї.)

(Переклад: К. Копорова)

Позначкы

1 Меморандум Русского Конгресса в Америке. 13. июля 1917 года, Нью-Йорк. In Bratislava. Časopis učené společnosti Safarikovy, 1931, річ. 5, чїсло 3, с. 517.

2 Ibid., с. 512.

3 Ibid., с. 517-518.

4 HATALÁK, P.: Jak vznikla myšlenka připojit Podkarpatskou Rus k Československu. Užhorod, 1935, с. 13-14.

5 Архїв Уставу Т. ґ. Масаріка (АУТґМ), фонд Т. ґ. Масарык. Podkarpatská Rus 1918, krabice 400. Memorandum from the American National Council of Uhro-Rusins, to His Excellency Woodrow Wilson, President of the United States of America.

6 RAUŠER, A.: Připojení Podkarpatské Rusi k Československé Republice. In Podkarpatská Rus. Sborník hospodářského, kulturního a politického poznání Podkarpatské Rusi. V Bratislavě, 1936, с. 63.

7 HARBULOVA, L.: Miesto karpatoruskej otázky v zahraničnopolitických plánoch vlády A. V. Kolčaka. In Karpatskie rusyny v slavjanskom mire. Aktualnyje problemy. Moskva-Bratislava, 2009, с. 116-118.

8 MAGOCSI, P. R.: The Ukrainian Question Between Poland and Czechoslovakia: The Lemko Republic (1918 - 1920) and Political Thought in Western Rus'-Ukraine. In Nationalities Papers. XXI, 2, New York, 1993, с. 97.

9 Ibid.

10 MOKLAK, J.: Republiki łemkowskie 1918 - 1919. In Wierchy, Kraków, 1994, Rok 59, с. 68.

11 Bratislava. Časopis učené společnosti Safarikovy. 1931, річ. 5, чїсло 3, с. 530.

12 HORBAL, B.: Sprawa łemkowska na konferencji pokojowej w Paryżu w 1919 r. In Wrocławskie Studia Wschodnie. Wrocław, 2004, с. 140-141.

13 Ibid, с. 143.

ПгДр. Миколай КСЕНЯК, Ружомберок

Юлій Ставровский-Попрадов – єден із найвызначніших будителів Русинів

Юлій Ставровский-Попрадов бесспорно належить ку найвызначнішым русиньскым будителям другой половины 19. стороча. Быв поетом, істинным патріотом, публіцистом карпатських Русинів, етнографом, зберателём і шырительём русиньской устной народной творчости. Ёго поезія світила як свічка надії нашим предкам в чорных роках мадярізації. В тых тяжких роках побратимами Попрадова были Александер Митрак, Иван Сильвай (Уриіл Метеор), Евгений Фенцик, політик і дипломат Адолф Добрянський.

Юлій писав свої твори по *руськы*, бо був пересвідчений, же язык (велико)руського народа є літературным языком і Русинів, яких він поважав за часть того народа. Зато і назву „Русин” він высвітлював як „Руси сын” а „Карпаторосов” (т. з. нас Русинів) вчленив до великой родини выходных Славян. Быв будителём-оптимістом і зохабив по собі засіяне зерно, надію на ліпшу долю в пророчих словах:

*Пройдѣт зима лихая
І покажется весна!*

Наш будитель, як уж было повіджене, належить ку генерації постбудительській.

Подля літератора Доц. ПгДр. Василя Хомы, к. н., наше возроджіння мож розділити на п'ятьх етап. Но я пресвідчений, же ёго четверту етапу треба розділити на дві. Также – подля мене – русиньске возроджіння треба ділити на шість етап.

Перша етапа – передбудительська, до котрой належить діятельство єпископа **Мануїла Ольшавского**. Є то початок процесу выслободжіння спід впливу римокатолицькой мадярьской єпархії, є то початок культурно-освітнього діятельства Мукачовской єпархії. Вызначным кроком на пути ослободжованя спід мадярьского впливу было заложіння в Мукачові богословской школы (1744). Діло єпископа Ольшавского розвивав єпископ Мукачовской єпархії **Андрій Бачинський**, котрый настоёвав на тім, жебы вихова священників-богословців ся вела в материньскім языку. Тоты снагы были підсилены і фактом, же в тім часі ся вела урядна агенда в єпископскім уряді і во вшиткых парохіях єпархії по русиньскы.

Друга етапа – будительська, коли і Русины Австро-угорьской імперії ся активно запоїли до шырокого возродного процесу, яким проходили остатні славянськы народы. В близкых контактах з ними, главно зо Словаками і галицькыма Русиными, возродный рух угорьскых Русинів репрезентують **Осиф Гаганець, Александер Духнович, братья Адолф і Віктор Добрянскы, Александер Павлович, Иван Раковский** і далшы їх сучасници. Они досягли вызначны успіхы в процесі

возроджіння. Мож повісти, же Русины ся пробудили політично, соціально і формовали свою свідомость, ідентіту, язык, набоженство, школьске навчаня на базі материньского языка. Были выданы першы учебники, молитвеникы, часописы. Жрідлом возроджіння є богате духовне наслідство, выходный набоженський обряд, народны звыкы, традиції.

А. Духнович заложив „**Літературноє заведеніє пряшевское**“ (1850 – 1853). Членами того літературного сполку были і словеньскы писателі, напр. Ян Андрашік, Йонаш Заборьський, Б. Носак-Незабудов, П. Келнер-Гостиньський.

Третя етапа – постбудительська. В ній по австро-угорьскім vyrівнанню славянськы народы мали лем дуже окліщены можности на розвой свого народного жывота, бо были зрушены скоро вшиткы народны інштитуції: школы, літературный сполок, друкарні, зачало пронаслідованя патріотів...

Мадярізація нашла велику підпору в диктатурі Александра Баха, в твердых законах міністра Аппонія. Славянам зістала єдина надія – Росія. Одты витікають і сімпатії Русинів і Ставровского-Попрадова к російскому народу і к російскому языку. Тот період возроджіння тримав аж до взнику першой ЧСР.

Про **четверту етапу** процесу нашої народной ідентіфікації є характерістичне: демократичны условія політичного, культурного жывота, закладаня народных школ, діятельство **Общества А. Духновича**, зєднчованя народной інтелігенції, котра купила *Русский дом* в Пряшові, побудовала памятник А. Духновичови, дале діятельство єпископа Павла Петра Гойдіча, ЧСВВ, автономія Словакії, коротка автономія Підкарпатської Руси, друга світова война, велика евфорія із наступу Червеной армады.

Пята етапа нашого возроджіння є уж під впливом політики Комуністичной партії Чехо-Словакії. Были то ліквідачны условія про Русинів: оптація наших людей на Україну, ліквідація грекокатолицькой церкви, арештованя отців духовных, єпископів, колектівізація, ліквідація русиньскых народных школ і русиньской народности. Народну гордость Русинів підломила сталінська українізація в пятьдесятых роках минулого стороча і **на ей підпору заложена проукраїнська організація КСУТ**... Тот період продовжує аж до соціалізму з людськов тварев або, точніше, аж до баршановой революції.

Приходить **шеста – сучасна етапа**. Зачала ся главно vznikом **Обчаньского фора** і **Верейности проти насилства**. Першы голосы за обнову Русинів і русинства ся отворено озвали **на міморяднім зъязді КСУТ, котрый був у януарі**

1990 в Пряшові, і жадали урядно узнати Русинів. КСУТ голос Русинів не акцептовав, зато наслідно ёго делегати і участники в Міджілабірцях спонтанно створили **Координаційний вибор Ініціативної групи за возроджіння Русинів, пізніше Культурний рух Русинів**.

Рада Міського народного вибору, Лабірчане і ТАД підпорили пожадавкы нового руху, на базі якого **25. 3. 1990 vznikать Русиньска оброда, тогда в ЧСФР**, тепер на Словакії. Зачінають ся планована ренесанція русинства.

Час, історія указали, же русинство на Словакії мать глубше коріня, певнішы історичны традиції, міцнішы фундаменти як снагы ліквідаторів. Потвердив то найвысший закон СР – Устава СР – котрый узнав **Русинів як рівноправных обчанів, як самостатну народностну меншыну**. Потвердили то наслідны списованя людей, видавательскы успіхы, нашы *Народны новинкы*, часопис *Русин*, *InfoРусин*, радіо, телевізія, кодифікація русиньского языка (27. 1. 1995), vznik русиньскых організацій і інштитуцій, Театру А. Духновича, успіхы Світової ради Русинів, vznik домашній і світової організації молодых Русинів, Інштитуту русиньского языка і культури Пряшівской універзіты, Музею русиньской культури у Пряшові і заложіння традиції новых фестивалів і народностно-культурных акцій.

Успішно ся обновлюють факторы русиньской народной ідентити!

Наш визначный будитель Юлій Ставорський ся народив 18. 1. 1850 в Суліні, Старолюбівняньского окресу, в родині священника Івана і мамы Параскы (родженой Дулгасіової, дівкы ужгородського адвоката, подля віры – калвінка, яка перед вінчанєм перешла на грекокатолицьку віру, подля народности – Мадярка).

Поет був другов дітинов. Першы сын, тыж Юлій, умер перед народжінєм поета, зато ёго похрестили Юлій-Штефан. Родічам ся поступно народили: Елена, Августин, Мартін і Павел. Поет Юлій так собі споминає на молоды роки: „*До шестёх років мого жывота мої родічі зо мнов говорили переважно по мадярьскы, так говорила моя мати, моя бабка – материна мама ай міджі собов, з моїм отцём і зо мнов.*

Але я мадярьскый язык не можу поважовати за свій родный, а то може і зато, же в нашім домі было много слугів, якы говорили по русиньскы, а може і зато, же мої тогдышні приятелі, діти містного учітеля і сусідів – селяне были чісты русиньскы Спішаці, з котрыма я був у стыку каждый день і говорив по русиньскы. Так, як тогды говорили в Суліні – по народному. Снагы матери і бабки навчіти ня по мадярьскы были марны. Але од мого отця я нігда не чув ниякы посмішкы за тзв. „хлопскый язык“, але наспак, він ня учів першы по руськы молити ся і через азбуку Духновича єм дістав елементарну освіту. Шістьрічний єм зачав ходити до містной школы і барз я полюбив першого учітеля, навчів єм ся од нёго по русиньскы, а счаси тыж по словеньскы читати, писати і раховати, привчів єм ся закону Божому і біблійскій історії а тыж церковному співу і читаню Апостолів і Сімболам віры.“

Автор ся признав, же горячно любив свій родный край, красу природы, темны лісы, зелены Карпаты, шум быстрых потічків, щеботаня пташків а очівісно надміру полюбив ріку Попрад, яку часто описав у своїх творах і не нагодов ся підписовав псевдонімом Попрадов. В літі часто ходив до ліса – зберав ягоди, малины, насолоджовав ся бісідами

сільскых хлопців о чортах, босорках, што в слідуючих роках ёго жывота мало немалый вплив на ёго чувства, естетіку.

Треба підкреслити, же ёго отець Іван був пересвідченим русофілом і був живым свідком народного пробуджіння (в році 1848).

В тых роках нашы славны будителі Александер Духнович і Адолф Добрянський боєвали за права карпатських Русинів. Тота атмосфера впливала на світоназераня Івана Ставорського а наслідно і на ёго родину, діти. Ідеї боя за права Русинів впливали і на формованя Юлія Ставорського. Значный вплив на ёго думаня, чувства і діятельство мала релігія і культура. В тім змыслі свій позитивный одпечаток на Юлія мать і центр духовного жывота – монастырь на горбі Курчінської горы близко Легнавы. Початкы і екзистенцію монастыря історік А. Товт кладе до 11. стороча. Монахы ся в нім справовали подля законів св. Василя. Ту був достаток церковных книг і іншой релігійной літературы і світського поучного читаня. Ту ходили вірници на одпусты з близких і далеких сел (подобно як і до близкой Лютины). Бесспорно, ходила там і родина Ставорських, і Юлій.

До народной школы Юлій зачав ходити в роднім селі Суліні, потім поступив до Подолинця, де здобыв основы зо вышиткых предметів, главно з німецького языка. Два роки ходив до Левочской гімназії, де окрема іншых предметів ся учів мадярьскый, російскый, латиньскый і грецькый язык. На ёго народностне дозріваня благородный вплив мало навчаня в **Пряшівській гімназії, де ся стрічав і з А. Духновичом. В Пряшові і закінчів свої гімназіалны штудії (у 8-ій класі, 1868 р.).**

В Пряшівській гімназії были професорами монахи-франтішкане, але ай світскы професоры. Ту собі облюбив **Антон Безегія**, котрый учів граматику російского языка. Окрема любив російскый язык і – як твердят ёго біографы – Юлій пришов к самоідентифікації. Ту читав творы А. Духновича і принимав ёго ідеї з великим респектом. Юлій в Пряшові жив в інтернаті Св. Іоана Хрестителя (в Алумнеї), де під дозором **Николая Ладіжінського** вихованці были веджены в русиньскім дусі. У восьмій класі гімназії уж читать російскы книжки з бібліотеки, читать новинкы „*Свѣтъ*“, якы выходили в Ужгороді, пише без проблемів по російскы. Першы свій стишок опубліковав в новинках „*Свѣтъ*“ під назвов **Сон**.

По закінчіню Пряшівської гімназії молодой студент Ставорський одправив ся до Будапешту, де ся записав на правницьку факульту лем зато, же – як сам тогды думав – він принесе веце ужытку свому народу тым, же буде обгаєвати ёго інтересы. Але по першім році штудії Юлій одчув, же не може вытримати на тій факульті і зачатком другого рока переходить до Пряшівської духовной семінарії. **Ту притягнув на себе увагу єпископа О. Гаганця**, котрый одправив Юлія на далшы штудії до Будапешту на богословску факульту. В часі студентських років у Будапешті пилно ся учів, главно російскый літературный язык, хоць тяжко было дістати в тім часі російскы книжки, но зато з бівшим еланом читав поезію А. С. Пушкіна, М. Ю. Лермонтова і іншых. Они мали великий вплив на творчость молодого поета. Прекрасны романы І. С. Тургенева, ёго ідеалны тіпы руськых жен, тургеневська ніжність, гоголівський гумор і „смех сквозь слезы“ зохабилы в душі Ставорського великы сліды. Російскый язык і літературу він ся навчів докладно.

Окрем російського і мадярського мов, як і карпато-руського діалекту, Попрадов володів французьким, німецьким, латинським, англійським і словацьким мовами. На тих мовах він писав літературні твори.

Велике значіння в житті Юлія Ставровського-Попрадова мало приятельство з Аннов Яницьков. Він стрічався з будучов женов у них дома іщі як гімназіста. По скінчіню богословських штудій повинчалися. Двадцять два роки прожили щастливо, підтримували єден другого і в тяжких минутах їх живота. Жена Юлія Ставровського прияла на себе вшитки повинности домашнього характеру і тым дала можливість мужови в повній мірі ся жертвувати духовному, літературному і научному діяльству.

По закінчіню Богословської факулти в Будапешті (1874) Ставровський ся вернув до родного краю. Як священника тогдышній єпископ О. Гаганець послав го на короткий час служити до Орябини і Торисок, а потім му понукнув місце ведучого єпископської канцелярії в Пряшові. Прекрасне одношіння єпископа Гаганця, добры одношіння із священниками парохії, много книжок в єпископській бібліотеці творили приємну атмосферу в житті Ставровського. Світонагляд Ставровського ся завершив: російський народ був про нього братом, із котрого він вихов і ку котрому – як сын – ся гордо голосив.

Ставровський був скромный, робітный, не бояв ся повинностей, но на творчу роботу мав мало часу, бо на єпископстві мав много адміністративной роботи, короткий час був тыж бібліотекарём і архіварём, виконував і педагогічны повинности і задачі в парохії. Ёго літературні плани ставали ся безнадійными. Ситуація ся скомпліковала, кідь **облюбеный ёго єпископ О. Гаганець 22. децембра 1875 року умер** а по ёго смерті настали велики зміны в Пряшівській єпархії – наступила силніша мадярізація, якій Гаганець ся сперав. На місце пряшівського єпископа у 1876 році наступив вихованець мадяронського єпископа **Ш. Панковіча – Николай Товт**. Ставровський мав тогды 25 років. В Пряшові не мав далшого простору на будительську роботу і на свої перспективи в роботі. Жывот ся му іщі вєще скомпліковав, кідь **5. марца 1878 року умер ёго нянько в Сулині**. Зато Юлій попросив нового єпископа, жебы го послав за душпастиря до родного села, але єпископ не выслунав ёго просьбу. Ставровський зівстав без роботи. В тім часі нечєкано в Чертіжнім умер парох Михал Бєскід – знамый культурно-освітный діятель і публіциста. Зато наш поет просив ся там на вольне місце священника. Тоту просьбу підтримав і Адольф Добрянський, котрый Ставровського добрі познав зо студентських років. **Юлій Ставровський пришов до Чертіжного, де прожив послідніх 20 років свого живота. Ту умер 27. марца 1889 року.** Є похованый коло А. Добрянського. На надгробнім каміні мати написаны слова: **„Юлий Ставровский-Попрадов, священник, писатель угро-русского народа.“**

По закінчіню богословської семінарії Ставровський ся свідомо припоїв к тій орьєнтації русинської еліти, котра ся упрямила на літературне споління з Росією і котра собі освоїла погляд, же літературным мовом Русинів мусить быти російський, бо лем він може нас хранити перед мадярізацієв, в мову міцного народа віділа опору і чекала од Росії ослободжіння вшитких Славян з австро-угорського підданства. Ставровський, подобно як і Павловіч, собі усвідомлював, же „гавран гавранови очі не выколе“, же

так російський царь, як і відєньський цісарь суть єднакыма тіранами. Тото він поетічно декларовав, хоч і допушав, же:

*Хоть он царь, хоть самодержавец,
всё-таки он русских отец.
Пока славен, крепко любит
и мы его (должны) с чистых сердец.*

Ставровський в концепції літературного мовы і русинської творчости був ініціативный. Розробив, заргументовав свої погляды і зберав ся їх наповнити вєдно з русинськов елітов через Общество святого Василя Великого, котре ся мало стати літературным сполком. Русинська російськомовна інтелігенція з ёго концепцій ся стотожнила, але не освоїла собі тоту концепцію ани духовенство, ани учительство, котре ся під впливом мукачовського єпископа Ш. Панковіча і єпископа Пряшівської єпархії Н. Товта мадярізовало. Намір Ставровського створити шыршу писательську громаду, ани ёго патріотічны поетічны вызвы не были зреалізованы. Може то были причіны, чом Юлій од кінця 70-ых до зачатку 90-ых років 19. стороча (16 років) не публіковав свої твори. І хоч то не значить, же їх не писав. **Ёго мовчаня є загадне тым вєще, же Юлій мав можливість комунікувати з Добрянським і з членами ёго шыркой родины, вшитки члены якої были русофілами.** Но мадярізація Русинів і Словаків тяжко долігала на нього. Соціална, духовна і правна ситуація ся рапідно згіршувала.

Ряд новых стихів високой художньої якости публікує од року 1893. Прикладом є і стих *Спиши*, котрый з рядом інших творів є прикладом високой поетічної ерудиції:

*И снова я видел Спиши, где снежно-белые вершины
Надприродных, пречудесных Татрах стражи небесные
Гордо стоят... Но детства уж нет его уж нет.*

І тот граніт подля слов Юлія – „*стережёт нашу Русь*“, ёго родный край, де ся родили тужбы, де стоить родный дім, де черкоче потічок, де вихов ёго народу вірный дух. На тот мілий край одшумілых літ сердце споминать, но їх – одшумілых літ – уж нїт.

З поезії Ставровського повивать свіжим воздухом Карпат, в них чути запах поль, грушковых і яблонєвых садів, запах полєвых квіток, в них плескот вод чаровной ріки Попрад:

*Попрад, ты Татры сын красивый,
Дитя ее блестящих бурливый,
И тихий, и порой бурливый,
Красавец спишских гор, долин!*

(„Воспоминание Попрада“)

В стихах „Зимний вечер“ в алєгорічных образах представлять собі наш народ у подобі сплячої природи. Ту ся появиw ёго песімізм, бо судьбу нашего народа порівнює з метеором, котрый колись впаw на землю:

*В небесах, вдали востока,
Загорелся вдруг огонь,
Метеор блеснул, но прокат
Нет в нем, скоро гаснет он.*

В часі штудій у Будапешті Ставровському ся відкрили очі

в погляді на свій народ. Родний карпаторуський народ, од котрого на час був він одорваний, здав ся му убогим, убитим, нікому непотрібним. Но зміна настала у нього главно кідь спознав сербських і хорватських штудентів, під впливом котрих пробудило ся у нього славянське чуття:

*Ах, здесь Бескид мне шепчет грустно:
– Пропало все, надежды нет!
Мне стало быть уж мерзко, гнусно
На угрорусских и глядеть!
Не чаять им уж пробужденья....*

Тяжкі часи переживали Русини, докінця і міцні духом слабили. Забував ся російський язык, зрікали ся го одкрыто і скрыто, ганьбили ся за нього. То ся тыкало главно інтелігенції. Юлій о ній пише:

*У них уж нет любви, ни сил,
Родной народ им уж не мил!
Учить простой народ родному слову
Для них проступок и позор...*

Така інтелігенція лем схыляла голови перед мадярізаціою і была к однароднёванню легковажно. В поезії „К угрорусским” на адресу тих, котры зрадили, пише:

*С прискорбием души спешу я изъяснить,
Что эта полусмерть и грех, и срам, и стыд!*

І автор їм вытыкать:

*Любить родной язык, любить родную кров
Законы не претят, не возбраняет штык.*

Одношіня Юлія Ставровского к народу, ку Карпатам, к родному селу, де – хоць ся тяжко ту жыє, хоць є ту біда – но про нього отчізна є дорожша, як богатый живот на чужині, зато бо він любить родны сині горы, людей в старых сільських хыжах.

В стихах „По возвращении на родину” чути любов к родному, чути гордость, же походить з того прекрасного краю, спід Карпат:

*Моя отчизна здесь, в Карпатах,
Среди лесистых, синих гор,
Где мой народ в старинных хатах
Живет с неисследимых пор,
Вот здесь родился я, и страстно
Влюбился в родину свою,
Ее, хоть бедну і несчастну,
Но в простоте своей прекрасну,
Всегда радушно воспою.*

Кідь Ставровский жив у Будапешті, стрічав ся з многыма, быв участником многих дебат, ходив на лекції, концерты,.. но од того вишыткого віяло чуждінов, холодом, было му то далеке і „жеманне”.

Тот неспокой сердца і нуда дыхат з ёго стиха „По возвращении на родину”:

*Мне слово русское, родное,
Дороже иностранных фраз,
Мне пение русских дев простое,
И их плясанье удалое,
Милее всех жеманных крас.*

В атмосфері міцной мадярізації, в атмосфері однароднёваня і заникання народных школ не мож не спомянути поезію „К Урилу Метеору” (псевдонім поета І. Сильвая), котра звучить як протест, бо Ставровский в ній оспівує успішны початки возроджіння, спомянать радостны роки „когда просыпалась Карпатская Русь”, коли процвітала робота на націоналім трунті, коли голос Івана Сильвая міцно дзвенить у тогдышнім націоналім піднесіню. Теперь Попрадов просить Сильвая зась будити згіннотізовану Карпатську Русь, будити „оцепенелый народ”:

*И кто тут поможет? Не ты ли, муж славный?
Не ты ли, даровитый любимец всех муз?
Да, ты Метеор наш, писатель наш давний,
Сумел бы встревожить уснувшую Русь!
Зови ее к жизни! В воздушные эфиры
Взлети и, как прежде, нам ярко заблестай,
И светом науки, и звуками лиры
Свой оцепенелый народ просвещай!*

Може під впливом якраз той поезії зложыв Ставровский свій стишок з призначным названём. Актуальным тогды і днесь – **Я Русин**:

*Та встигла ня озарити
Й можу сміло огласити:
Зоря самоспознання
Русином ся чую я!
Сердце мі бє предків жаром
Сыном Славы ся все звати
За святой народ і кров,
Буде щастєм про мене.
Рот мій обслужать ся даром
К чужім звыкам ся вертати
Говору русиньских слов!
Нихто ня уж не зведе!
Веде ня русиньский прапор
Против неприятелів
Своей кырве вірный напор
Своей дати бы-м хотів!*

(Перетлумачів Ш. Сухый)

Таке отворене признаня к русинству в тім часі не было легке, быв то смілий, ясный і зрілий прояв, зріле рішіння патріота нашего народа выголосити в добі утиску, мадярізації: Я – Русин!

Но з таков істов одвагов і злостів демаскує одродилців. Зрадців народу ся звідуює:

*Чом жыєте без надії?
Як є мерзко і укрутно
Не уфати уж в пробуджіння.
Завхабте вишытку надію.*

(Перетлумачів Ш. Сухый)

Попрадов в тім істім стишку зрадцям вытыкать:

*Народы други в отцёвіні
Він все гелот, все раб убогий,
Пробудили ся і цвинуть,
Він спить, як сплюх у тмі барлога.*

*Давно прославили їх чины,
А Угорос не нашов путь!
Без чувств, без памяти, як труп,
(Без сильного духа услуг).*

Говорить о них як о душевных каліках, які „жыють кертцями в дірах” і:

Свій люд родному вчити слову

*Про них є то ганьба і грѣх,
Чтити обряд, мораль Христову,—
Не по обычаю то їх,
Они вхабили віру і честь —
Така то была зрадицьска лєсть,
Про выгоду властну істу
Всевышнѣго егоїзму!*

Патріотичны мотивы Попрадова, ёго трапіня о будучность *Угоросів* найдеме і в многих далшых поезіях. Спояну хочь бы: „Одступникам народности”, „Вечером на чужине”, „Родина”, „По возвращении на родину”, „К угро-

русским”, „Воспоминание Попрада”, „Зимний вечер”, „Страдание славян”, „Спиш” і др.

Попрадов в постбудительській добі був нелем поетом. Писав і прозы, і роботы у сферы славістики, історії, етнографії. Но, жаль, многы ёго роботы не были публікованы. Наприклад „Грамматика русского литературного языка для карпатороссов”, „Русский Букварь”..., ёго проповіді. Цінны — і дотеперь невыужыты — суть ёго етнографічны роботы. Написав *Нарисы з Попрадской Руси, Приповідки із Спішской Руси, Ярмарки на Спішу, Лютиньский одпуст, Робота з леном*, зберав народны співанкы, пословиці... Зберав тоты народны перлы, бо собі усвідомлєвав, же суть і зістануть частєв мозаїкы нашой ідентиты. Же є то так, доказує і наше сучасне возроджєня, котре собі не можеме представити без фестивалів, без приповідок, співанок ці Музею русиньской культуры.

Література:

Магочій, Павел Роберт. *Русины на Словеньску*. Пряшів: Русиньска оброда, 1994.

Рудловчак, Олена. *Поети Закарпаття*.

Плішкова, Анна (Зост.). *Муза спід Карпат*. Пряшів: Русиньска оброда, 1996.

Попрадчан, Александер. Нелем священик, але... In *Русиньский народный календарь на 2004 рік*. Пряшів: Русин і Народны новинкы, 2003.

Панько, Юрій. *Талантований карпаторуський поет Юлій Ставровський-Попрадов*. In *Русиньский народный календарь на 2005 рік*. Пряшів: Русин і Народны новинкы, 2004.

Доц. ПгДр. Анна ПЛІШКОВА, ПгД., Інститут русиньского языка і культуры Пряшівской універзіты в Пряшові

Русиньський языковий вопрос в періоді жывота і творчости Юлія Ставровского-Попрадова (2.)

(Закінчіня з минулого чїсла.)

Пробы завести російський язык як єдиний літературний язык нїгда не были общім явом так на Підкарпатській Руси, як ани в пряшівській области. Проти надхненцям, вызываючим к языковій єдноті на базі російского языка (тзв. русофілам), яка мала привести і к зєдночіню народному, выступили тзв. „народовці”¹ респ. русинофілы — Юрій Жатковїч, Ядор Стрипський, Михайло Врабель — прихыленці думкы властного материньского языка і самостатного народа, котры ся визначніше зачали проявлявати в послїднім десятирочу 19. ст. Народна орьєнтація ся сперала прия-

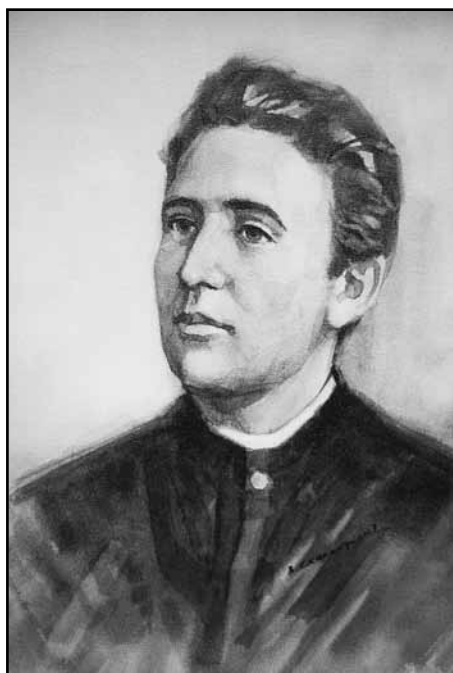
ти російський язык за списовный язык Русинів, бо собі тыж усвідомлєвала, же ани містне жытельство, ани лїдры русофільской орьєнтації, списовный російський язык не знали, што значило, же і русиньський читатель без учїня ся того языка, без знаня ёго граматікы і без словника або ходем даяких высвітлїнь лем тяжко може порозуміти писаному тексту в тім языку. Народовці ся в своїй роботі заміряли на презентацію історії, фолклору, але в першім ряді языка містного жытельства. В основнім надвязали на русинофільскы народовецькы погляды, з котрыма у 80-ых роках 19. ст. выступив Ласло Чопей. Часть той русиньской інтелігенції ся спочат-

ку прияжно ставляла к українському літературному языку і не одмітала процес української еманципації. Дакотры з них по скінчїню першой світової войны поступно дозріли к українській свідомости і міджі русиньсков громадov пропаговали українську языкову, культурну а часом і українську народну орьєнтацію.² Народовці ся властно стали першов підкарпатськов генераціov, котра проявлєвала даякы сімпатії к українофільському руху в сусїдній Галічі. Але, очівїсно, цалком ся не стотожнєвали з народными ідеалами своїх галічських братів-українофілів. В тім періоді аж так далеко не зашли. Были але уж тогды пересвідчены,

же їх русинська культура є самобытна, з багатих історій. З той причини ся дало чекати, же представителі обидвох оєнтацій ся скоріше або пізніше дістануть до конфронтації, што ся наконєць стало в пресі і на громадних выступлїнях.

Протилежны погляды на рїшаня языкового вопросу Русинів резонували на сторінках русинських, але і мадярських періодик, наприклад мадярського тыжденника *Kelet* (Выход, 1888 – 1897), котрый выходив в Ужгороді про мадярських і русинських грекокатоликів.³ Конфронтацію викликала стаття під назвов *За русинський язык*,⁴ в котрій автор Міклош Мате ся поставив „за нашу властну матерчїну“, респ. за русинський язык („*ruthén nyelv*“), котрый, подля нєго, предкы Русинів занедбали, бо пестували „старославянський і російський язык“. Автор выступив так проти російської, як і проти української языковой орьєнтації Русинів, бо подля нєго Русини не суть ани Росіяне, ани Українці, і свою статю закінчив вызовом „Зїстаньме Русинами!“ **За тыждень (8. 4. 1897), в рамках продовжуючої дискусії к уведженій статі новинки опублікували статю анонімного автора, котрый выголосив, же є проти приятю російского языка за списовный язык Русинів, але таксамо є і проти „єдноты зо шевченківсков (т. є. українсков – А. П.) літературов“.** К тому выголошіню додав, же собі не жаелаєме нияку єдноту з нашыма галічскыма братами, т. є. з галічскыма Русинами, котры ся уж чули як часть українского народа. За два тыждні (15. 4. 1897) ся к тій темі высловив шефредактор тыжденника *Kelet* Ю. К. Жаткович, котрый єднозначно сконштатовав, же „наш руський народ“ належить таксамо до родины „малоруського“ народа, зато бы міг за свій літературный язык **„галічских Малоросів** (т. є. Українців), котрому добрі розумить. **Але сучасно рекомендував і другу алтернативу: за списовный язык мож прияти тот діалект Русинів Угорьска (т. є. Русинів северовыходной Словакії і Підкарпатської Руси), котрый є найменше контамінований языками сісїдніх народів.**⁶ Подобный погляд опублікував ай русофільський тыжденник *Листокъ*, автором котрого був Ядор Стрипський. Подля Стрипского, было бы вже начасі охабити „мертвый літературный язык“, котрый вживав і часопис *Листокъ*, і в ролі літературного языка зачати

вживати в першій ряді живый язык. Додав, же кідь Русини в Угорьску не хотять вступити до союзу з Галічов, ний на літературный язык повышать фонетичный народный язык. В продовжуючій дискусії на іншій місцю Стрипський высвітлять,⁷ чом не має змысел, жебы Русини прияли за свій літературный язык „урядный московский штатный язык“. **Указав на то, же Русини не суть „Москалями“, а з такого рїшіня бы не мали ниякий хосен. Окрем того, ніч таке ани не хотять. Російський язык, подля автора, „за 50 років, котры минули од тогды, як го наслідници А.**

Добрянського зачали пропаговати міджі Русинами, не запустив коріня в їх громадї. Нихто ся не навчів говорити по російськы, ніч ся в тій языку не написало, то значить, же нічим не припоміг зроду властной русинської літературы ани к просвіті русинского народа. З того виходить, же ніт причіны рекомендовати Русинам, жебы великоруський язык прияли за свій літературный язык.⁸ Стрипський зась повторив уж высловеный погляд, жебы Русини в Угорьску повышили свій живый язык на списовный а посередництвом нєго підвышували освіту простого Русина. Сучасно додав, же язык Галічан (т. є. український – А. П.) не мож без адаптації шырити міджі русинсков громадов Угорьска і підкреслив, же в тій громадї не мож допустити ани оживлїня „московского языка“, бо то бы было на шкоду Русинам.⁹

Контроверзно ся к погляду на ук-

раїнську орьєнтацію Русинів высловлєвав у тім часі і сполурацовник тыжденника *Kelet* Августин Волошин, котрый заваровав Русинів в Угорьску „од страшной епідемії вікраїнізму (дегонестуючий дериват од етноніму Українець – А. П.) і радикалізму, котрый ся в послїдній часі розміг і настолів неперерывный бой“, і котрый ізолює Русинів од церкви і языка.¹⁰

Діскусії подобного характеру ся публікували таксамо на сторінках іншых русинських періодик, окреме ужгородського научно-просвітнього тыжденника *Наука* (1897 – 1914, 1918 – 1922),¹¹ будапештського тыжденника *Недѣля* (1898 – 1919)¹² і других.

В статях ся все частіше высвітлєвала потреба вживаня говорювого языка у функції списовного.¹³ К народній карпаторусинській орьєнтації ся голосили вшыткы авторы, якы публікували свої віршы в Духновичовых алманахах, споміджі котрых був найвызначнішым Александер Павлович. Выходячі із здобытых знань, обгаєвав позиції автохтонности Русинів, котры ясно декларовав у поезіях на історичны темы. К писателям народной орьєнтації той doby треба зараховати Николая Нодя, Івана Выслоцького, Анатолия Кралицького, якы свої творы написали в говорівім русинськым языку. Якраз народна языкова база писателів, поетів і прозаїків на кінцю 19. ст. є тов основов, на якій зачінають будувати і авторы ґраматікы, підкреслюючи самобытность карпаторусинского языка.

Кінцём 19. ст. слїдно пробы створити ґраматіку карпаторусинского языка з правилами правопису і учебники історичной ґраматікы карпаторусинского языка. **Феодосій Злоцький** був автором першой історичной ґраматікы карпаторусинского языка в мадярськым языку (1883),¹⁴ котра але зїстала в рукописі. При їй складаню ся операв о говорювый язык родного Марамороша. Того самого року, коли была зложена ґраматіка Злоцького, вышов і русинско-мадярський словник з коротков ґраматіков Ласлова Чопея (1883).¹⁵ Чопей нову русинську норму сформулював на основі говорювого языка Долинян, найчисленішій етноґрафічній групи Русинів Підкарпатської Руси. Богатый матеріал, якый Л. Чопей позберав у словнику, доволив му конштатовати, же „*руський языкъ е самостоятельный и не може ся держати нарѣчиемъ російского*“.¹⁶

Подобно й іншы авторы кінця 19.

ст. декларували самобитність мови підкарпатських Русинів між іншими виходославянськими мовами, причём підкреслювали факт, же місні діалекти бы ся мали стати основов самостатного списовного языка, котрый бы выходив з Чопеёвого словника і передвойнових учебників Августина Волошина. В тім контексті обгає самобитність русинського языка і Др. Ядор Стрипский в брожурці *Старша руська письменность на Угорцінь*.¹⁷ Одкликуючі ся на на стары рукописні книжки з 15. – 18. ст., Стрипский конштатовав, же „усть творы старшоѣ письменности писанѣ народнымѣ, руснацькимѣ словомѣ, якій у нас тогды говорився“.¹⁸ Наконець конштатує, же кібы Русины продовжовали розвивати тоту народну писменну традицію у 19. ст. „мѣсто чужоѣ великорусины, то мы бы стояли теперѣ высоко у просвѣтѣ“.¹⁹ Підкреслив, же „мы стоиме рѣшучо за руснацькою народною письменностью, бо она мае минувшину у насѣ, отже и будущность мае“.²⁰

Позиції самобитности карпаторусинського языка обгаєвав і **Євменій Сабов**.²¹ За ёго основу поважовав язык **Митрака і Фенцика**. Думку о тім, же Митраків словник бы ся міг стати основов русинського списовного языка, высловив Сабов уж в своїй „христоматії“ в р. 1893,²² то значить, же лежала му на сердцю уж довшій час. **Сабовів погляд на русинський языковий вопрос освілять і єдно з ёго писем, котре 16. юна 1922 написав Франтішкови Тіхому**. Автор в нїм ясно одсуджує „политический украинизм“ і „москвофиллизм“, „якѣ во прочемѣ у насѣ не годится“.²³ За найліпшу путь про вихову молодой генерації поважовав довойновий літературний язык, котрым писали русинськы писателі „од Духновіча по Попадава“.²⁴

В данім контексті за увагу стоїть тыж научна, редакторська і просвітительська робота далшых визначных прихылників русинської народной ідеї: Антонія Годинки,²⁵ Александра Бонкала²⁶ і Александра Ільницького.²⁷

Наперек многым тогочасным діскузіям, полемікам і вшыткому снажіню на языковім полю, вирішити в другій половині 19. ст. вопрос языка Русинів кодифікаціов народної бісіды і сформованєм самостатного списовного языка, ся не подарило. Прічин было дакілько: соціално-економічны, політичны, культурны, котры Русинам не

доволили сформовати ся на модерний народ, а на то надвизуючі неприязны обставины, котры негати́вно впливали на лінгвістичны процеси і їх результати.²⁸

Наперек вшыткому мож конштатовати, же од р. 1848 до р. 1918, народностный розвой Русинів предсі лем зазначів даякий прогрес. До р. 1848 бівша часть підкарпатської інтелігенції з народностного аспекту не была усвідомлена і лем дакілько особ мож было назвати русинськыма народовцями вдяка їх скоріше аматорському інтересу о історію свого краю. В р. 1918 бівша часть той інтелігенції ся ідентифіковала з угорським народом а лем мала усвідомлена часть ся голосила к славянським народам. В періоді, котрый був між тым, проходило народне возроджіння, в котрім першый політичний і ідеологічний народный програм сформуловали такы русинськы лідры, як політик Адолф Добрянський і писатель Александер Духновіч. Переважно они ся заслужили о зрод першых русинських новинок і культурных сполків, о надзянаня контактів зо сусідніма Словаками і галіцськыма Русинами. І хоць невырішених зістало тыж много іншых аспектів народностного жывота Русинів, предсі лем зробили ся першы крокы ку консолідації їх народного жывота.

Позначкы

- 1 ПЕРЕНИ, Йосиф. *Из истории Закарпатских Украинцев (1849 - 1914)*. Будапешт, 1957, с. 102-103.
- 2 HAKAKSIM, Ľudovít. Rusofilstvo a ukrajinoľilstvo Rusínov východného Slovenska a Zakarpatska na rozhraní 19. a 20. storočia. In KALAVSKÝ, Michal - PRIEČKO, Martin (eds.). *Súčasný prezentácie rusínskej identity (od akceptácie po emancipáciu)*. Ethnologia Actualis Slovaca, 5, Trnava, 2004, с. 26-41.
- 3 В роках 1895 - 1897 *Kelet* бив органом ревіталізованого *Общества св. В. Великаго*, пізніше - *Мадярської народної партії*.
- 4 MATHÉ, Miklós. A ruthén nyelvért. In *Kelet*, 1. 4. 1897.
- 5 Діскузію о языковім вопросі на сторінках новинок *Kelet* поз. в HAKAKSIM, Ľudovít. Rusofilstvo a ukrajinoľilstvo..., с. 30-35.
- 6 Ціт. подля HAKAKSIM, Ľudovít. Rusofilstvo a ukrajinoľilstvo..., с. 31. Переклад А. П.
- 7 Тамже, с. 34.
- 8 Тамже, с. 35.
- 9 Тамже, с. 35.
- 10 Місяцеслов церковный 1909. Ужгород, 1908. Ціт. подля МАГОЧІЙ, Павло Роберт. *Формування національної самосвідомості: Підкарпатська Русь (1848 - 1948)*. Ужгород, 1994, с. 214. Переклад А. П.
- 11 Тыжденник *Наука* з прилогов *Село* вы-

ходив в Ужгороді. Ёго видавателєм было *Общество св. В. Великаго*, котрого нове нерусофільске веджіння вирішило о вжываню русинського языка, вдяка чому того видання мало помагати двигати освіту і культурну уровень русинського народа.

12 Тыжденник *Недѣля* выходив по русинськы в Будапешті. Приносив інформації о народностнім жывоті Русинів у послідніх десятиках років екзистенції Угорьска. В роках 1916 - 1919, коли угорьска влада закарала вжываня кірілікы, выходив латиніков.

13 ТИХИ, Франтишек. *В память А. Духновича 1803 - 1923*. Книжки Русина, 8, Ужгород, 1923, с. 46.

14 ZLOCZY, Theodor. *A karpátalji orosznyelv oknyomozó grammatikája*. Львів, 1883 (рукопис).

15 CSOPEI, László/ЧОПЕЙ, Ласлов. *Rutén-magyar szótár/Русько-мадярський словарь*. Будапешт, 1883.

16 Тамже, с. xxiii.

17 СТРИПСКИЙ, Ядор. *Старша руська письменность на Угорцінь*. Ужгород, 1907.

18 Ціт. подля ВОЛОШИН, Августин. *О письменном языке...*, с. 23-24.

19 Тамже, с. 24.

20 Тамже, с. 24.

21 SÁBOV, Evhenij. *Literárni jazyk Podkarpat-ské Rusi*. In CHMELAR, Josef - KLÍMA, Stanislav - NEČAS, Jaromír (eds.). *Podkarpatská Rus*. Praha, 1923, с. 125-129.

22 САБОВ, Евменій. *Христоматія церковно-славянских и угро-руских литературных памятниковъ съ прибавленіемъ угро-рускихъ народныхъ сказокъ на подлинныхъ нарѣчіяхъ*. Унгарь, 1893, с. 209.

23 ТИХІЙ, František. *Vývoj...*, с. 116-117.

24 Тамже, с. 117.

25 [ГОДИНКА, Антоній:] *Утцюзнина, газдуство и прошлостъ южно-карпатскихъ русинувъ. Написау еденъ сокрыницкый сурохманъ*. Budapest, 1923; [Перпінт 125 x 185 мм], Nyiregyháza, 2000, 104 с; HODINKA, Antal/ГОДИНКА, Антоній: *Глаголница (сбирка всѣхъ глаголувъ пудкарпатсько-русинського языка)*. Русинсько-мадярський словарь глаголувъ./*Ruszin-magyar igetár*. Собрав, упорядив, передословіе написав Тоній Романув. Въ Ужгородѣ, 1922. [Перпінт 160 x 230 мм], Nyiregyháza, 1991.

26 БОНКАЛО, Александръ. *Читанка для досрослх*. Будапешт, 1919; *Die ungarländischen Ruthenen*. In *Ungarische Jahrbücher*. Berlin, 1922, Bd. 1; *Руський литературный языкъ*. Литературно-наукова бібліотека, 4, Унгарь, 1941.

27 А. Ільницький редіговав грекокатоліцькы черковны періодичны видання: *Душпастырь* (1924 - 1938), *Миссийный вѣстникъ* (1931 - 1938), *Миссийный календаръ* (1935 - 1944), *Добры пастырь* (1932 - 1942) і *Благовѣстникъ* (1939 - 1944); і світські періодікы: *Карпатска недѣля* (1939 - 1941) і *Недѣля* (1941 - 1944). Пропаговав ідею самостатного русинського народа і языка, о тім поз. ІЛЬНИЦЬКИЙ, Александръ. *Мадярское правительство и народный языкъ подкарпатскихъ русинувъ*. In Меншин. Объжн. *Народна Прилога*, VII, 2, Унгарь, 1943, с. 14.

28 KONEČNÝ, Stanislav. Rusíni na Slovensku a vývoj otázky ich spisovného jazyka. In *Človek a spoločnosť. Štúdie a články*. www.saske.sk/cas/1-2000/konecny2.html.

Инж. Рудолф ПАВЛОВІЧ, Пряшів

Одраз жывота і творчости Александра Павловича

Свою статю єм розділив до двох частей. В першій хочу описати радостны моменты, але і старости, котры vznikли при мойй научно-выскупній роботі з погляду ґенеалогії русиньского будителя, грекокатолицького священника – Александра Павловича. В другій части приближу свою приправлену публікацію о мойх предках, грекокатолицьких священниках зо Шарішского Чорного.

Много людей ся ня звидує, чом роблю тоту роботу, што мам з того, ці не знам інакше выужыти свій вольный час. За десять років аматерской выскупной работы єм дошов к потреби познания історії нелем свого властного, але будь-якого роду. Повів бы єм то такыма словами: *„Не є важне, хто і які были нашы предкове. Не є важне, ці были худобны, з малым фалатком землі, ці мали шляхтицьке походжіня, ці властнили ерб і мали маетки, ці были славны і успішны. Важне є то, же ту были і даровали живот далшым і далшым генераціям. За то їм маме быти вдячны, а прото бы сьме мали знати, хто были нашы предкове.“*

Тот выслов говорить і о нашім роді. Кідь бісідую о худобі, вшыткы добрі знаме, в яких бідных условиях жили і наповняли свое душпастырське посланя нашы грекокатолицькы священники. Кідь бісідуюєм о шляхтицькім походжіню, предпокладам, же многы будут несподіваны, но мам зозбераны документи, котры свідчать о тім, же мой предкове мали шляхтицьке походжіня. Кідь єм спомянув славных і успішных людей, мав єм на мыслі мого отця Рудолфа і єго стрыка Ладіслава – дві пряшівскы фотбаловы легенды. А кідь єм споминав род в змыслі продовжованя жывота – єм ту я і моя родина як продовжователі роду Павловичів.

На зачатку была лем моя зведавость – хто властно суть мой предкове, ці то суть давны жителі міста Пряшова, або ці здакады ту пришли. Окром того ня заінтересовали два важны моменты. Першым був тот, же єм зареґістrowав у Пряшові намістя назване по Павловичови. Другым была індіція, котру єм собі хотів потвердити, або вывернути, а то – ці досправды мам даяке родинне сполня з русиньскым народным будителем Александром Павловичом.

Першы інформації єм зачав глядати в нашій родині. На першый вопрос, дотыкаючий ся назвы намістя, мі мій отець і стрыко все з давков гумору одповіли, же тото намістя є поменоване по них, бо они охабили свої фотбаловы сердца у Пряшові, з котрого ніґда не одышли, з вынятком повинной закладной воєньской службы. На другый вопрос – потенціалного родинного сполня з Александром Павловичом – мі одповіли, же не мають ниякы документи, котры бы потверджовали тото родинне сполня, але устно ся традовало, же Александер был з погляду родинных одношін їх стрыком.

Тота інформація мі стаčila на то, жебы єм ся пустив до нелегкой работы. Зачав єм аж в 1999 році, хоць тота думка ня глодала намного скоріше. На самый перед єм ходив до архівів міста Пряшова. Документы ня привели аж к своему дідови Емануілови. В матриках єм нашов і записы, же хрестным няньком дакотрых Емануіловых дітей был грекокатолицькый священник Александер Павлович. Тот момент мі зачав потвер-

джовати гіпотезу о родиннім сполню. Потім єм нашов запис о тім, же Емануіл Павлович пришов до Пряшова зо Шарішского Чорного. То была друга важна інформація, котра ня мотивовала к далшому выглядваню. Хотів єм ся такой выбрати на матрику до Шарішского Чорного. Ту але настало скламання, бо матричны документи ся заховали лем од року 1857, а Александер ся народив, як послідня дітина, в році 1819.

Міджітым єм читав каждую доступную літературу о Александрови Павловичови. Література все уведила, же Александер мав лем братів Яна і Осифа і сестру Марію, одкликуючі ся на Александрів властноручно написаний жывотопис. Не мав єм причіну не вірити літературі і зачав єм роздумовати о тім, ці мій прадідо Емануіл не буде лем даякый Александрів братранець. В грекокатолицьких родинях в минулости часто жыли і членове близкой родини, кідь їм, наприклад, повмерали родічі. По далшых чотырех роках єм предсі лем нашов документ, котрый потверджовав, же Александер і мій прадідо Емануіл были братове. В документі были опублікованы далшы, дотогды незнамы інформації о далшых Александровых сородинцях. Подля того документу Александер мав окрем літературов уведжених сородинців іщі далшых двох братів (єден з них был мій прадідо) а іщі єдну сестру. Пізніше єм ся дістав і ку копії жывотописного рукопису Александра. Александер в нїм споминає далшых сородинців, то значить і тых, котрых єм обявив. Од того моменту єм ся зачав рядити пословицєв – „довіряй, але провіряй“. Вшыткы інформації з літературы єм зачав перевіряти. Іщі веце ня несподівало прочітання ориґіналу выданой поетічной збірки **„Венец стихотворений о. Александра И. Павловича“** од Івана Поливы, котру єм дістав до дару. Збірка была выдана в році 1920, то значить же давно перед выданом літературов, котру єм мав можливість проштудовати. Іван Полива в збірці уводить родостром, в котрім суть уведжени мужскы сородинці Александра, міджі корыма был і мій прадідо Емануіл і далшый брат, котрого єм обявив і я. Чом ся тоты сородинці в пізнішій літературі не уводять, чом ся їх авторы не операли о родостром од Івана Поливы, котрый был єдным з найблизшых приятелів Александра, чом был скорочений жывотопис Александра, то мі не є доднесь ясне. В поєднх публікаціях доходило правдоподобно лем к переписованю первістно публікованих інформацій без будьякого їх перевірення або доповнення.

Факт, же література уведила неповны, респ. скреслены інформації спрічинив, же єм скоро вшытко перевіревав. Допомогло мі то ктому, же єм обявив далшы интересны документи, котры не были дотеперь публікованы, респ. документи, котры уточнюють дакотры історичны факты навколо Александра. Перевіреванєм єм нашов окрем іншого і хыбный історичный факт, котрый уводить і Схематізм грекокатолицьких священників з року 2004. **Схематізм уводить, же в році 1826 іщі был Александрів отець Ян в Шарішскім Чорнім. Я але пришов к інформаціям, же Александрів отець умер в році 1824.** І тот факт ся просто переносив з єдного схематізму до другого, без перевірення.

Хочу підкреслити, же тоты неточности мі взяли главно мно-

жество часу. Єм бадатель-аматер, прото ся часто стрічам з непорозумінєм розлічньх інштитуцій. Часто глядам „іглу в копї сїна“ і треба мі проштудовати множество матеріалів, в архівах мі не дозволяють документи перефочовати, прото мушу ходити лем з папірєм і вшытко переписовати а даколи в тім переписованім і ніч не найду. Кідь єм мав можливість дакотры документи нафотити, дома єм часто нашов деталлы, котры єм в архіві винов недостатку часу не збачів. Далшым проблемом, з котрым єм ся стрітив, був факт, же в архівах є мінімум писомных докумен-тів о Александрови Павловичови. Суть там лем порожні зложки з інвентарным чїслом. Вшытко ся стратило, так як ся правдоподобно стратив і архів по Александрови, котрый по єго смерті справовав **Іван Поливка**. Мам тж індіції о тім, же іщі за соціалізму ся Александрови оригіналны писомности вивозили за граніці. Порожні обалы в архівах бы то потверджовали. В непосліднім рядї є в архівах і тот проблем, же не є зінвентаризоване множество документів зо старшых періодів. Я як аматерський бадатель к таким документам не мам вольный приступ. Наперек тому, в рамках своїх можностей буду продовжовати у тій роботі. **На основі дотеперь добытых інформацій єм приправив на виданя книгу з назвов „Gréckokatolícký kňazský rod Pavlovičovcov zo Šarišského Čierneho 1693 – 1900“.**

Поступно єм позбрав множество інформацій о священниках Павловичовых, снажив єм ся контактувати з далшыми людьми, котры бы мі могли быти на помочи. Знав єм, наприклад, же в малярській Ніредьгазі жыє днесь уж небогый професор Іштван Удварі, котрый ся занимав русиньсков проблематиком і на території Шаріша і Земпліна. Цалком нагодно єм перед пару роками був на доволенці в Ніредьгазі, де єм ся з професором Удваріом стрітив. Указав єм му часть найдженой документації, котру єм приніс зо собов, а пан професор ня навів на то, жебы єм тоту документацію спрацовав писомно, главно з погляду пасторачной практики моїх предків, грекокатолицьких священників. По дякім часї vznikло перше спрацованя тых документів, котре єм послав професорови. Тот мі одписав: „*Рудо, зробив єсь роботу, за котру бы ся не мусив ганьбити ани професіональний історік. Гратулюю!*“ Шкода, же пан професор нас так нечекано вхабив. Видів єм у něго множество далшых матеріалів з малярських архівів, котры бы збогатили мою роботу і ку котрым ся я як аматерський бадатель зо Словакії нігда не дістану.

В роботі, котру мам приправлену, зображую генеалогію роду грекокатолицьких священників Павловичів зо Шарішского Чорного. В сучасности мам здокументовану їх 132-річну душпастьерську роботу в Шарішскім Чорнім. Здокументована є і їх пасторація в других селах. Доповнюю в ній дакотры білы місця, котры в дотеперішній літературі не были уведжены, респ. дакотры історічны факты уведжу на праву міру, доповнюю їх о мої інформації. Кнжка принесе і далшы документи, котры не были дотеперь публікованы в повнім розсягу. Є то, наприклад, літургічна пісня св. Алексієви, котра была написана даколи перед роком 1750 і обсягує акрости: „*Алексій Павлович, пресвітер чорняньський, віват ім*“ і под. Вірю, же

моя публікація доповнить дотеперішні інформації о роді і діяльності моїх предків.

Перше спрацованя книги єм в році 2004 послав до Генеалогічно-геральдичной сполочности при Матіці словеньській в Мартіні, котра реґуларно організовала конкурзы аматерських бадателів під назвов „Найліпшы генеалогічны роботы“. Была високо оцінена одборнов комісією і дістав єм за ню третє місце. Виданя публікації бы мало быти реалізоване до кінця року 2010. Хочу подяковати Др. Михалови

Мурцкови, котрый мі дав множество цінных рад і підтримовав ня, жебы єм витримав у баданю, а то главно в часі, кідь ся мі не дарило здобывати потрібны інформації.

Є много далшых вопросів, котры мам в голові і на котры бы єм хотів найти одповідь. Єдним із них є і тот, ці не были дакотры з Павловичів міджі 63 священниками, котры підписали Ужгородську унію в році 1646. Выходжу з трьх предпкладів. Першым є дотеперь доказана душпастьерська работа Павловичів у Шарішскім Чорнім в році 1693, причім **мій найстарший дотеперь найджений предок заставав коло року 1726 функцію віце архіпресбітера Замаґура**. Другым предпкладом є факт, же історік Антоній Годинка означів Ужгородську унію за унію священників Шарішской, Земплінской і Ужской столиці. Третім є значно фреквентоване прізвище Павлович міджі грекокатолицькыма священниками. Подля

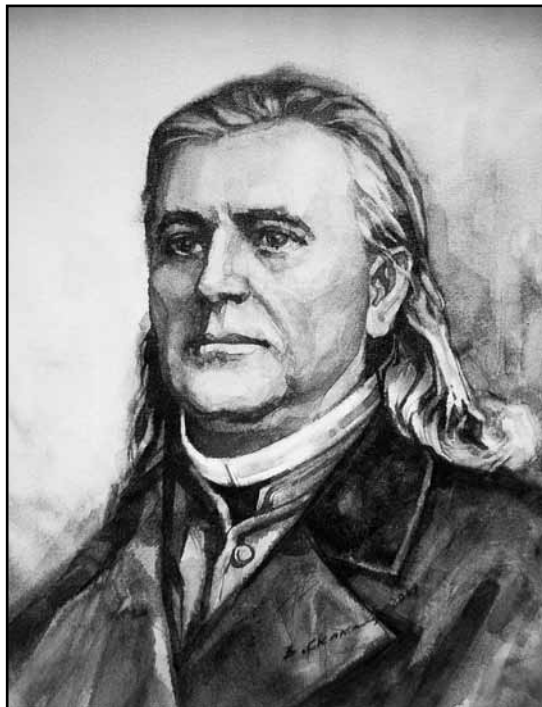
доступных схематизмів із перелому 18. і 19. стороча прізвище Павлович належало к трём найросшыренішым прізвищам міджі грекокатолицькыма священниками Шарішской, Земплінской і Абовской жупы, котры в тім часі были частєв Мукачовского єпископства. Мам змаповану історію многих священників Павловичів, але з недостатку часу і абсенції дакотрых документів ся мі не подарило доказати родинны одношіня. Міцный предпклад але є і ту. Духовна работа ся переносила з покоління на покоління, причім мужскы потомкове грекокатолицьких священників діставали можливість штудовати і в семінаріях.

Далшым вопросом є, ці досправды єствує архів по Александрови, о котрім пише і література. Кідь бы то было так, рад бы єм ся к тому архіву дістав і проштудовав го з погляду мого генеалогічного баданя.

Моєв великов тужбов є здобыти будьякый оригінальний артефакт по Александрови. Є то нереална тужба, но може ся раз сповнить.

Наконець бы єм хотів высловити єдну думку. В сучасности ся много говорить о тім, як заховати ідентіту Русинів, як ю вскіплєвати молодій генерації. Єднов з можностей бы могла быти якраз генеалогія. Наперек тому, же мого отця прозывали Руснак, нігда єм сі не усвідомлєвав потенціалне споїня з Русинами. Аж спрацованя генеалогії нашого роду ня в тім утвердило. Наісто бы ся дали заплановати розлічны програмы про діти і молодеж, де бы якраз вдяка тій методі баданя самы могли дойти к выслідку, же їх прекове были Русины, што бы зміцнило їх народностне чутя і гордость на властных предків і властный народ.

(Зо словеньского языка переложила **ПєДр. К. КОПОРОВА.**) ■

Проф. др Михайло ФЕЙСА, Катедра русиністики Університету в Новім Саді

Вяза медзи статусом руского языка и национального самоопредзеленя Руснацох/Русинох Войводини

Сумарно патраци, зоз статусом руского языка потерашні науковци ше просто наруцовали. Бул вон и заходноукраїнски диялект, и восточнословацки диялект, и мишаніна восточнословацких и заходноукраїнских диялектох... Були Руснаци при тим, лем у периоду од остатнього века, и Українці, и Русини-Українці, и РусиниУкраїнці (без смужки), и Словаці, и Руси, и... По тих и таких «наукових» анализох найменей були тото цо су преїг 260 роки на території Бачкей/Войводини/Сербії/екс Югославії (у вецей варіантох, уж як ше вона наволовала при даскеліх трансформаційох своєї назви) / Австро-Угорскей... У народзе, медзи своїма, медзитим, були лем Руснаци/Русини и бешедовали по *руски/русински*. Не дали ше звичайні Руснаци одбиц од своєї жридловости ані кед слово о народней назви, ані кед слово о менованю своєї бешеди/языка. Праве так як цо звичайні Сербі, а, вера, ані Руснаци ведно з німа, не прилапели науково ґрунтовану назву *сербскогорватски язык*, та предлужовали бешедовац по *сербски* (и то не лем прето же би их цали швет порозумел). Без огляду же науковци, з другого боку, пропagoвали дньовополітичну дефініцію. На початку 21. віку и науковци ше врацели на жридлово, у народзе континуовано заступену назву.

Дзепоедні з прихильнікох ґрупування руского языка як заходноукраїнського диялекта, напр. Володимир Гнатюк, Гавриїл Костельник, Павло Чучка, як и українські академіки громадане и академікове, медзи хторима винімно агілни Микола Мушинка. Прихильніки ґрупування руского языка як восточнословацкого диялекта, напр. Франтишек Тихи, Еуген Паулини, Йозеф Штолц и други. Становиско же бешедачаваніско-сримських Русинох, або, як ше ми воліме самонаволовац – Руснацох, стандардизована бешедача медзи восточнословацку и заходноукраїнску заступали Само Цамбел, Здзислав Штибер, Петер Кирай, а у новших роботох Александер Дуличенко, Евґенія Барич и други.¹

Трецому становиску найблізши и нешкайши водзаци линґвісти у Войводини, професоре зоз Оддзеленя за русиністику, проф. др Юліян Рамач и проф. др Михайло Фейса. Док професор Рамач на тоту тему не написав ніч експлицитне, та горне заключенє виводзимо на основі зміста його линґвістичних роботох, професор Фейса о тей теми ма ясно аргументоване становиско. Серія роботох проф. др Михайла Фейси, хтора ше дотика штучного диялектизованя, розпочана ещи початком дзеведзешатих рокох прешлого віку.²

До диялектизуючих дефініційох приходзи

насампредз пре неязычні фактори, при чим правени шлїдуючі два методолоґійни гришки.³ Перша методолоґійна гришка ше состої у тим же брати синхроні дружтвени (читац: державні) критерієм, хтори унєшени до дефінованя синхроні-дихронічного ентитета, т. є. самого линґвістичного зявеня. Друга методолоґійна гришка ше состої у тим же брати дихроні культурни момент, т. є. культурна восточнославянська традиція, хтора ше ідентифіковала зоз синхроним націоналним ідентитетом, у датим случаю українским ідентитетом одредзених особох (як цо напр. случай зоз Любомиром Белейом, хтори познати по тим же на науково конференції до Ужгороду селективно поволує свого фамелійного и українски «освідоменого» товариша Миколу Цапа, при чим ше му тот познейше оддлужує так же до його приватизованей *Шветлосци* інкорпорує и, розуми ше, щедро гонорує серію українізуючих творох³). У тим случаю, целосна восточнославянська традиція ше фалшиво введначує виключно зоз українску. Же би фалшивосц не пришла до вираженя до помоци «науки» отворено прискакує и політика, та держава приноси и рижні декрети, и рижні забрани и розкази організації типу Союз РуснацохУкраїнох же би шицко руске/русинске и Руснацох/Русинох зневажовали и преглашовали за сепаратистох, одрекачох од материка и под. Першу методолоґійну гришку правели и словацки, и українски и други науковци, а другу – лем українски.

На початку 21. віку од спомнутих диялектизаційох отримала ше ещи лем українська, або, прецизнейше – українізаторська. Ю нешка практикує ещи лем комінтерновско-сталіністичні кадри коло НВУ Руске слово, хтори представляю предлужену руку Київської політики за оглядом же вона тот цо вимага од своїх удерних песцох (насампредз плацених академікох типа Микола Мушинка у Словацкей и Юліян Тамаш у Сербії) же би твардо стала на мурискох же Русинох/Руснацох/Лемкох як таких, як народа, нет, ані не може буц. У борби против утвердзаваня рускей/русинскей націоналней свідомости кадри українскей свідомости форсираю гібридні, штучні каламки *Русин-Українець*, односно *РуснакУкраїнець*⁵ и под.

Так проф. др Юліян Тамаш, українски академик и ношитель ордена за консолидованє українства у Сербії/Войводини, а снователь и у двох мандатох председатель спомнутого Союзу (при снованю, як першей фази обезсвідомованя Руснацох, ещи зоз «одиозним и») у зборніку пошвеченому 250-рочніці приселеня Руснацох, чію редактуру присвоєл, пише по анґлійски (гоч исти язык ані не зна по ступень

же би ше на нїм виражовал у писаней форми, а ані на самей Конференції цитиране вообщє не читал, односно викладац): „In my opinion, Ruthenians are part of the Ukrainian nation, with their regional cultural and national identity. Here I make distinction between ethnical and political Ruthenianism. I think that prof. Magocsi's conception is political but not scientific one, and that his ideas have failed to explain (to solve) the question of the Ruthenian language. I'm deeply convinced that it is not possible to create, to make Ruthenian national literary language on ground of (artificial) meta-languages and it is even less possible to do it in somebody's study-room or by somebody's pure intention. If it would be possible, Slav-Serbian (slavjano-serbski), then Iliric languages (old Balkan languages) or K(!)arpatho-Russian (!) languages would be today still living and spoken languages. But we know that they are dead languages of many literary monuments. At last, why nobody writes poetry in Esperanto in spite of the fact that many writers translate literary works into it.” У фундаментах союзашкей платформи недвосмыслово убудоване же Руснаци лем часц українскій нації и же нет шанси же би руски/русински язык зажил, а тот цо ше ґу такому дачому намагаю вони у самим старту маю етикету сепаратисти.⁶

Союзашки некваліфіковані кадри типа Миколи Шанти и Миколи Цапа (іншак шовґрох інсталираних на найзначнейшій видавельній позиції медзи Руснацями вообщє – перші спомнути на позицію главного редактора у Видавельнім оддзеленю НВУ Руске слово, а други спомнути на позицію главного редактора Шветлосці⁷) зопераю аж и публікованє фахового огляднуца на пробовање фалсифікованя історії по хторим ше до Коцура и Вербасу пред 250 роками приселели Українці, а не Руснаци. Історичар др Янко Рамач напр. свою недавно обявену докторску дисертацію (хтору точно пред єдну децению на українским языку бранєл у Ужгородзе у чаше пласованя інфамного Плана), хтора ма за тему живот Руснацох по 1918. рок, почина уж у першим виреченю зоз флоскулу же ше Руснаци у кнїжкї третираю як часц українского народу, як кед би то бул лайтмотив хтори живот Руснацох характеризовал перші вік и пол на тих просторох. А тоту іншак першу кнїжку у розпочатей едіції підписує Войводянська академія наукох и уметносцох, чий председатель (чи то и треба наглашовац?) Юліян Тамаш, а од хторей ше обчекує же би науково афірмовала специфічності Войводини, та и Руснацох хтори припознати як таки и у Войводині⁸ и у Сербії, та и у шицких жемох швета, окрем у матичней жеми

Ю. Тамаша и Я. Рамача.

Горе спомнути варіанти писання Руснацох и Українцох без и медзи тима двома національними заєдніцями/меншинами, як и наведена констатація Я. Рамача у науковій публікації и подобни политикантски флоскули, не представляю ніч инше але намаганє же би ше Руснацом одняло право буц Руснаци, їх языку – же би не бул руски/русински язык, але диалект українського, а держави Сербії хтора за неполне число од 16.000 Руснацох видзелює енормни средства – же би не ношела епитет матична.⁹ А щіцко ше то гранічи зоз процивзаконїтосцу и процивуставносцу. О щіцким тим по интернету найвещей пишу Михайло Горняк, историчар и амбасадор у пензії, и проф. др Михайло Фейса, англїста, русиниста, новинар и судски толмач, но, тандеми з НВУ Руске слово, Паланчанин-Перкович и Шанта-Цап, як кед би були недотикліви.

А кеди то престане? Накадзи Україна престане пулькац своїх пулинох за кордоном, односно накадзи припозна своїх Русинох у Закарпатській обласци/Подкарпатській Руси як Русинох, а не як свой якиш субетнос. Покля то так як є, спомнути буду понїжовац и виживйовац ше на Руснацох рускей свідомосци, та и руски язык буду гієрархійно подрцовац под українски, як кед би руски язык од українського бул зависни, односно як кед би представлял даяки вивод з нього. Так ствари стоя на плану політики и политикантства, а як ствари стоя на плану лінгвістики? Як ствари стоя кед главне слово маю язични факти?

У Основох поровнуючої граматики славянских языкох Р. Бошкович як основни характеризуючи риси славянских язичних заєдніцох видзелює шлідуючи характеристики (Бошкович, 1977: 15-17):

А) *прикмети виключно восточнославянської язичней заєдніци:*

1. розвой праславянских полувокалох *ъ, ь* на *о, е* пред праславянскими сонантами *г, ж* (русий. *горло, зерно*; укр. *горло, зерно*; руски *гарло, зарно*);

2. специфічни розвой праславянских групох *TORT, TERT, TOLT, TELT* зоз тків восточнославянским полногласом на *TOROT, TERET, TOLOT* (русий. *ворона, молоко*; укр. *ворона, молоко*; руски *врана, млеко*);

3. розвой праславянских групох *tj, dj* на *с, дз* (укр. *свіча, межа*; русий. *свеча, межа*; руски *швичка, меджа*);

4. специфічни розвой *е* на початку слова хторе прешло до *о* (укр., русий. *один, Олена*; серб. *jedan, Jelena*; руске *єден, Гелена/Єлена*);

Б) *прикмети заходнославянської язичней заєдніци:*

1. розвой праславянских групох *tj, dj* на *с, дз* (або *з*) (поль. *świeca, miedza*; чєс. *svíce, meze/tez*; руски *швичка, меджа*);

2. *š* (а не *s*), як результат другей и трецей палаталізації (чєс. *mouše, Češi, všesek*; руски *мухи, Чехи, шіцко*);

3. одсуство такв. епентетичного *л* (*г*) у суфіксальних складах (поль. *ziemia*, словц. *zem*; русий. и укр. *земля*; руски *зем*; русий. *люблю*; руски *любим*);

4. чуванє праславянских групох *tl, dl* (укр. *крило, вила/вилки*; русий. *крыло, вилы*; серб.

крило, виле; словц. *kridlo, vidly*; руски *крило, видли*);

5. одсуство палаталізації у праславянских групох *kvě, gvě* (поль. *kwiat, gwiazda*; словц. *kvet, hviezda*; укр. *цвіт/квіт, зізда*; русий. *цветок, звезда*; серб. *цвет, звезда*; руске *цвет/квиток, гвизда*);

в) *прикмети южнославянської язичней заєдніци:*

1. прасл. **t, *n* : *te, ne*; т. є. праславянски палаталізовані консонанти не преходзя до палаталох (серб. *породити, косити, топао*; укр. *породити, косити, теплий*; руски *породиц, кошиц, цєлїц*);

2. праславянски групи на початку слова *ORT, ŌLT* : *RAT, LAT* (*раван, расти, лакат*; руски *ровни, роснуц, локец*);

3. праславянски групи *TORT, TERT, TOLT, TELT* : *TRAT, TRĚT, TLAT, TLĚT* (серб. *врана, бр(и)г, мл(и)г*; сербски тоту характеристику дзелї зоз чєским и словацким; руски *врана, брег, млеко*);

4. праславянске *ę* : *е* (серб. *пет, десет*; русий. и укр. *пять, десять*; словц. *pet/pāt, dzesec/desat*; вост. словц. *pejc, dzesec*; руски *пейц, дзешец*);

5. од праславянського *ch* (*h*) достате *s* (а не *š*, як у заходнославянских языкох) (напр. ст. сл. *Д и Л musē, vьsь*; серб. *муви/муси, све*; чєс. *mouše, vše*; поль. *musze, zawsze*; д. луж. *muše, wšēn*; руски *мухи, шіцко*).

Треба мац на розумє же граніци прєсцєраня тих основних характеристикох трох славянских заєдніцох не мож оштро поцагнуц. Кед бимє их сцєли графічно прєдставиц, вони би не прєдставляли три окремни множєства, але скорєй множєства хторим мож, у математичнєй термінології, утвєрдиц прєрєз. Або, як Й. Шмит, ілюструючи свою теорію габи, свойочасово прєдставєл одношенє мєдзи індоєвропскимі языками (дзє слово о штирох габох: кєлтскєй, гєрманскєй, грєчєско-италскєй, балтославянско-індо-иранскєй...; Ivšić, 1970: 2) як три габи хтори здабу на мєдзисобно спєсни карики, з чим ше визначує же кєждє з нїх одрєдзєна зоз дзєпєднимі заєдніцками и дзєпєднимі специфічними прикметами.

Прєрєз мєдзи множєствами найзначєйших характеристикох южнославянскєй и восточнославянскєй язичнєй заєдніци прєдставяю шлідуючи характеристики:

1. прасл. групи *kvě gvě* : *cvě, dzvě* (: *zvě*) (напр. русий. и серб. *цвет, звезда*, з розликами у акцєнту и вигваряню; руски *цвет/квиток, гвизда*);

2. прасл. групи *tl, dl* звєдзєни на *л* у южнославянских и восточнославянских языкох, а у заходнославянских и у руским ше затримали (русий. *сало, плєла, молить*; серб. *сало, плєла, молити*; словц. *sadlo, plietla, modlit*; руске *садло, плєтла, модліц*);

3. присуство такв. епентетского *л* (*г*) у суфіксальних складах (русий. *земля, люблю*; серб. *земља, љубљен*; руски *зем, любим, любени*).

Прєрєз мєдзи множєствами найзначєйших характеристикох восточнославянскєй и заходнославянскєй язичнєй заєдніци прєдставяю шлідуючи характеристики:

1. дакєдишне закончєнє *-ъть* (: *-от, -ет*) у И

єдн. основох на *о* хлопского и стрєднього рода (южнославянски языки ту маю закончєнє *-омь*);

2. дакєдишне закончєнє *-є* у Г. єдн. Н и А мн. основох на *ја* и у А мн. основох на *јо* хлопского роду (южнославянски языки у тих формах дакєди мали закончєнє *-є*);

3. дакєдишне закончєнє *-а* (южнославянски языки мали *-у*; напр. *tresy*) у Н єдн. партиципа прєзєнта.

Розпатримє тєраз хтори зоз споминаних характеристикох хтора язична заєдніца дзелї з руским языком. Вєкшє або мєншє число прикладох, хтори прєвжати зоз *Граматики руского языка* Ю. Рамача (Рамач, 2002: 501-525), на одрєдзєни спєсоб укажє на ступєнь заступєносци або одсуства одрєдзєнєй характеристики.

Характеристики хтори одрєдзую три язични заєдніци мож звєсц на число єдєнац.

1. Розвой праславянских полувокалох *ъ, ь* пред праславянскими (носьними) вокальними *г, ж* у руским шлідуючи:

а) твєрди полугласніки + вокалнє *р* дали *ар* - *гарло, кармиц, гарсц, мархва, тарг-, таргац ше, карчма*. Тот рєфлєкс обачуємє и при заходнославянских языкох, у польским. Восточнославянским рєфлєкс *ор* находзимє у *горбати, запорсток* и, євєнтуално, *горди*.

Пєслє *д, т, с* твєрди полугласніки + вокалнє *л* дали *лу* напр. *слунко, слуп, тлусти* (коц. *клусти*), *тлущиц, длуи*. Восточнославянским рєфлєкс *ол* не находзимє у руским языку.

б) мєгки полугласніки + вокалнє *р* тиж дали рєфлєкс *ар* кєд ше находзєли прєд твєрдими консонантами *д, т, з, с, л, н*: *твєрди, чєрніца, умарти, зарно, штвєрти, сєрня, марзнуц*. Але и рєфлєкс *єр* (*чєрніца, штвєрністи, мєртви*), хтори ше порядно звяює прєд мєгкими консонантами, напр. *вєрх, вєрба, вєрциц, цєрпиц, шєрцо, змєркнуц ше, шєрп, чєрвєточ, пєрши, чєрвєни, чєрпац, цєрквє*.

Мєгки полугласніки + вокалнє *л* дали и рєфлєкс *лу* (*тлущиц, длуєн*) и, як у восточнославянских языкох, рєфлєкс *ол* (*чолнок, полни, волна, жолти*) и *ов* (у кєрєст. *жєвти, вєк*).

Праславянски полувокали *ъ, ь* ше розвили на *а* и *у*, цо заходнославянска характеристика, але присути и восточнославянски розвой на *о, е* прєд праславянскими вокальними *г, ж*.

2. Праславянски групи *TORT, TOLT, TERT, TELT* дали у руским языку *TRAT, TLAT*, и, зоз мєтєтєзу, *TRET, TLET*. Восточнославянски языки характеризуює полногласє, т. є. розвой на *TOROT, TOLOT, TERET, TELET* (напр. русий. *дорога, борода, золото, болото, берег, прєд, молоко, полова*). Наприклад:

TRAT - *брада, бразда, брана, драга, драги, ограда, грацок*, заст. *враг, прах, мраз, праг, крава, врана, врациц*, заст. *вєрбєц*, заст. *вєрта, празни, прашє, храниц, здрави, страна, замрачич, хрєста, кратки, краль, грамушка, шкорєвєнчєк*;

TROT (як у польским) - *сморд, крот*; *TOROT* - *норов, дороги, город* (прєдставяю восточнославянски пожички);

TLAT - *глад, злато, власи, глас, влакно, млаток, блато, слама, хладни, глад, глава, класка*, заст. *владни, влага, длань, плац, млади, плязом, платно, плашиц, сладки, слани, тлєчиц, хлєпєц* и др.;

TLOT (як у польським) *плоац, хлоп, млоди, млода*; TOLOT – *соловей* (заст. *славик*);

TRET – *брег, вред, пред, вреценко, требиц, трежиц, мрец*; TOROT (як у восточнославянських) *черенови, чересло, черево, череп* (и у польським), *черешня, смерек*;

TLLET – *млеко, плец, плєва*.

Розвой праславянських ґрупох вельо бліжши розвою тих ґрупох у заходнославянських (и южнославянських) языках.

3. Розвой праславянських ґрупох *dj, tj* шлідує. Перша ґрупа (*dj*) дала рефлекс *дз* (*цудзи, ардза, предза, медзи*) як у заходнославянських языках, а лем у рідких случайох обачуєме и *дж* (*меджа, дублет беш. меджи*). Друга ґрупа (*tj*) дала рефлекс *ц* хтори ше трима за заходнославянськи (*плюца, плецо*) и *ч* хтори ше трима за восточнославянськи (*швичка, онучка, тисяч*). Тота характеристика озда у правим смислу *ме-дзи меджами* на хтори ше у літератури кладзе *шветло* раз як на восточнославянськи, раз як на заходнославянськи. Кед тоту характеристику розпатримо детальнейше на прикладу слів *меджа* (слвц. *medza*, поль. *midza*, чes. *meze/tez*; укр., билорус. и русий. *межа*; серб. *међа*) и *швичка* (слвц. *svieca/sviečka/svička*, поль. *świeca*, чes. *svíce*; укр. *свіча*, билорус. *свеча, русий. свеча*; серб. *свећа*), видзимо же нет истей гласовней форми ані у єдним стандартним літературним языку двох, та и трох, славянських язычних заєдніц. При препатраню ширшей літератури находзимо их у бешедох карпатського ареала, наволонаних спрам лингвістичней орієнтації авторох. Напр. паралелу за *меджу* находзимо у атласу В. Латти як *medža/теџа* у, як их вон наволює, українських бешедох Восточней Словацкей (Латта, 1991: K111), а паралелу за *швичку* находзимо у словнику О. Р. Галаґи *медзи* тима истима бешедими лем же су у тим случаю наволонани восточнословацки бешеди (Halaga, 2002: II, 1003).

4. Праславянське *ѣ* ше на початку слівх углавним очувало и ґу тому опрез себе прияло консонант *ѣ* (такв. протетичне *ѣ*), напр. *ѣден, ѣлень, ѣшень*. Восточнославянський рефлекс присутни у слівх-пожичкох *озеро* (заст. *єзеро*) и *Олена* (попри менох *Гелена* и *Елена*).

5. Друга палаталізація, т.є. перехід *k, g, ch* на *c, dz, s* – опрез *ѣ, i* (дифтонґського *oi*) у руським языку лем часточна (дотика ше переход *k* : *ц*; *гудак* : *гудаци, дурак* : *дураци, буяк* : *буяци*). Специфічне же *x* не подлегєє пременки и остава *x* (*Влахи, Чехи, кожухи*) (поровнац напр. серб. *Власи*; укр. *кожусі*). Треца палаталізація, т.є. перехід *k, g, ch* на *c, dz, s* – опрез *ѣ, i*, *ѣ* подобна. Консонант *ch* у южнославянських и восточнославянських языках прешол до *c*, а у заходнославянських на *ш*. Приклади *вше* и *шицко* указую на векиш ступень блізкасти зоз заходнославянськими языками (чes., слвц. *vše*, русий., укр. *весь*).

6. Одсутство такв. епентетичного *л* (*l*) у суфіксальних складах (при йотованю *б, п, в, ф, м*) характеризує заходнославянськи языки и руськи язык (*напопелени, направени, опремени, жем, забавяц ше, явяц, любени, купя* и велі други приклади).

7. Руськи язык, як и заходнославянськи языки, чува праславянськи ґрупи *tl, dl*; виразно очува-

на ґрупа *dl* напр. *видли, мидло, шидло, мод-ліц (ше), кридло, садло, брадло, страшидло, шкерепадло, мотовидло, фуркадло, кладл-, ведл-,* хтору обачуєме и у пожичкох зоз сербського *мерадло, ліпкадло* и латинського *Русадля*; восточнославянськи церковнославянськи *молитва, кадило* и южнославянське сербське *правило* представляю пожички. Приклади хтори илюструю очуване праславянськей ґрупи *tl* ридши, напр. *эротло, плетл-*.

8. Одсутство палаталізації (другей, постредней, прето же *k, g* не були непосредно опрез *ѣ*, але опрез *v*) у праславянських ґрупох *kvě, gvě* характеризує заходнославянськи языки и руськи язык. Консонанти *k, g* ше палаталізовали у восточнославянських и южнославянських языках, а у заходнославянських су затримани (укр. *цвіт, зізда*; русий. *цвет, звезда*; серб. *цвет, звезда*; поль. *kwiat, gwiazda*; слвц. *kvet, hviezda*; рус. *квет/квиток, гвизда*).

9. Праславянськи *ѣ, n̄* : *t'ѣ, n'ѣ*; т.є. праславянськи палаталізовані вокали у руським языку порядно переходз до палаталох, т.є. змегчюю ше. Шицки праславянськи палаталізовані консонанти (опрез *ѣ, i, ѣ, ѣ, ѣ*) ше розвили до палаталох и у польським, русийським языку и, часточно, у билоруським (у 16. вику „билоруське цекане и дзекане“, напр. *дзень, дзеці, цень, ціхі* и шицки дієслова пре инфинитивне закончене -ць: *жиць, пісаць, читаць*). У других языках пришло до диспалаталізації, хтора подрозумює зявйоване твардих консонантох на месце дакедишніх палаталізованих консонантох у перодзе од 12. по 15. вик. Цо ше дотика руського языка, у нім консонанти *d, t, z, s, l, n* прешли до *дз, ц, ж, ш, ль, нь*. Вельке число прикладох илюструє тото зявєнє:

дз – *родзиц, садзиц, дзень, дзівка, дзецко, видзиц, родзиц, садзиц, зацац, гладзиц, дзело* и др. (а восточносл. *дідо, діло, дія; седем*);

ц – *косц, коциц, цепли, цесни, цесто, цело, печец, цихи, цма, цемни, цешии, ценки, сцец, корциц, церпиц; чежки*, и др. (а восточносл. *потіха, тіло; котел*);

ж – *жем, желєни, жец, живкац, жима* и др.; *ш* – *кошиц, мешац, мишиц, єшень, праше, шедло, шестра, шедзиц, шац, шєно, шєменєц, ширка, шитко, шиви* и др. (а осем, *сивєр, сила* и *весєли*, попри *вешєлє, вешєліц ше*);

ль – *гледац, хліста, гліна, хлєб, хлів, клітка, клінок, кліц, приклєт, лежац/лежиц, клєчац/клєчиц, клєн, лік, лєніви, ліпа, лісце, лєв, млін, палєц, плєсц* и др. (а *єлень*);

нь – *єнєсц, єнів, єніздо, єніц, єнєсц, нєвєста, нєми, нітка, нізки* и др.

З оглядом на палаталізацію руськи язык ше находзи медзи заходно- (польським) и восточно- (русийським, билоруським) славянськими языками. Значєне наглашиц и то же руськи язык недвосмыслово оможлівює провадзєнє очуваносци дакедишнього палаталізованого стану.

10. Праславянська ґрупа на початку слівх у руським языку *ORT* дала *ROT* (*ровни, роснуц, робота*, але церковносл. *раб*), прасл. ґрупа *OLT* дала *LOT* (*влоні, локец*) и *LAT* (*лакомни*). У сербським поряднє *RAT, LAT*, напр. *раван, расти, лакат, лаком*. Руськи рефлекс и маю паралєли и медзи заходнославянськими и медзи восточнославянськими языками;

11. Рефлекс прасл. *ѣ* подобни восточнославянським рефлексом, з чим ше прибіжюю заходнославянськей язычней заєдніци:

є найчастейше ; короткого *ѣ* (*пєта, дзєшєц, мєсо, грєда, прєсц, трєсц, мєгки, дзєвєц, щєсцє, мєсц, пєсц, прашє, злєкнуц шє, чєжки, жєц, клєкнуц*); Тот рефлекс характеристични и за сербськи язык; за восточнославянськи языки характеристични рефлекс *я*;

а найчастейше ; длогого *ѣ* (*жац, жадни, жадло, жадац, часц, часто, прагац, зацац, вжац, пришага, дзєшати, мешац, зацагнуц, зяц, ясна, кляц, зняц*); два рефлекс вокала обачуєме и у истей основи: *оглядац шє и гледац*;

я (*вєзязц, трєца ос. мн. прєзєнта робя, любя, правя, вєря*); *тисязц* представя часц новєй лексики у руським языку;

ия (*пєятюк, пєяти*);

ей (*пєйц, пєйдзєшат*).

Виводзаци заклучєнє по стандартних критеріємох одредзования припадносци ґу восточней, заходней и южней ґрупи славянських языках, мож заклучиц же руськи язык дзєлї дакус вєцєй, або у вєкшєй мири, заєдніцки характеристики зоз заходнославянськими языками, насапрєдз словацким, або восточнословацкими бєшєдами, чи заходноукраїнськими бєшєдами, уж спрам прєдрозсудзования (Фєйса, 1992-1993: 93-100).

Тот факт привєдол С. Ґуставсона по заклучєнє же руському языку мєсто медзи заходнославянськими языками (Ґуставсон, 1983: 24). Вон своєю становиско засновал насапрєдз на шлідующих характеристиках: 1. праславянськи ґрупи *kv* и *gv* опрез *ѣ* и *i* даваю исти рефлекс и як и заходнославянськи языки (праславян. *kvěť, gvězda*; слвц. *kvet, hviezda*; руське *квет, гвизда*; укр. *цвіт/квіт, зізда*); 2. пременка *x* на *ш* у другєй и трєцєй палаталізації (праславян. *vъx*, слвц. *vše*, руське *вше*, укр. *вєсє*); 3. праславянськи ґрупи *dl* и *tl* зачувани (праславян. *modliti, pletla*; слвц. *modlic, pletla*; руськи *модліц, плєтла*; укр. *молити, плєла*); 4. нєзявйованє епентетського *л* (праславян. *syрješi*, слвц. *syрєš*, руськи *сипєш*, укр. *сиплєш*); 5. у ґрупох *TORT, TOLT, TERT* и *TELT* приходзи до метатєзи, а нє до плєофонії (праславян. *dōrga, gōlsъ, berza, melko*; слвц. *dráha, hlas, breza, mlieko*; руськи *драга, глас, брєза, млєко*; укр. *дорога, голос, бєрєза, молоко*). Тоти Ґуставсоновє характеристики при нас роботнє нумєровани 8, 5, 7, 6 и 2. Ґуставсон, медзитим, брал до огляду и характеристики хтори при нас под числами 3 и 4, як и вєцєй фонетични и морфолоґієни характеристики хтири спатрєл 3. Штибєр (оп. Ґуставсон, 1984: 29).

Вокалізм руського языка спатрал и М. Пєшикан и заклучєл же руська язычна систєма "охабя упєчаток срозмирно конзєрвативєй систєми, у хторєй ше добрє чува континуїтєт вокалох у одношєню на нашілїство зоз праславянського часу" (Пєшикан, 1980: 27).

А. Е. Супрун руськи (як го наволює, *русинськи язык*; Супрун, 133) нє уклада ані до єднєй славянськей язычнєй заєдніци. Вон руськи язык бєрє як приклад за успішнє функціонованє славянських літературних мікроязык. До специфічних характеристик руського языка вон нє уключує лєм фонетськи характеристики (1-3), але и морфолоґієни (4-5): 1. перехід мєгких *з, с* до *ж*,

а з дислокованьом з карпатського ареалу на нешкайши простори заплуює го и треца (оп. Рамач, 1983; Дуличенко, 1984).

Так як що ше руски язык одупера узвичаєному урамикованю лем до єдней з язичних групацийох, так ше одупера и диялектизованю. На основи наведених аргументох нет основи руски язык диялектизовац. Вязя медзи статусом руского языка Руснацох у Войводини и национального самоопредзєлєня и припознаваня Русиных и русинского языка у Закарпатской области / Подкарпатской Руси найдиректнейша. Накадзи власци у України прилапа препоруки Зєдинених нацийох и припознаю своїх Русиных як Русиных, шицки дальши диялектизованя буду безпредметни. Актуални намаганя українізаторох найду ше там дзе им и место - на шмєциску историї. Союз РуснацохУкраїнцох комотно ше годзен розпущиц. Руски язык потим ніхто ані не подума диялектизовац, прето же, преошати од политичного и политиканского, до першого плану приду лингвистични факти.

ФУСНОТИ:

¹ J. Тамаш, *Русинска књижевност - историја и статус*, 12.

² М. Фейса, "Руски - бешєда, диялект чи язык", 99.

³ Исте, б. 99.

⁴ Розуми ше, кум Миколи Цапа, автор тих шоринок, у тей и такей *Шветлосци* не витани. У остатней децениї бул обявени лєм тельо раз кельо раз ше попоносовал покраїнскому омбудсманови. Же би аж и то престало, зоз своїм шовгром, хтори и у истей канцеларії (зоз хторим кончи роботу хтору комотно може кончиц єдна особа, за исту плацу), здумали циганство по хторим автор тих шоринок лапал свойого кума, М. Цапа, за галер, чо пошлїдковомо «мушело» привєсц до непосредней юловско-сталїністичней мири, односно по подполне физичне и интелектуалне забраньованє зявлюваня проф. др Михайла Фейси. З тим медиокритети не лєм заварли простор за найпродуктивнейшого науковца рускей свідомосци, ає истого онєможлївю же би звєкшовал наукови коефіцієнт, хтори му (знаю то вони) необхідни при ревибору. Иста українізаторска ґарнитура, у одбрани своїх позиційох з час на час блаци, очарное и клевети, а не онєможлївю ані реаґованє, ані деманти. И попри тим же професор Фейса не лєм науковец, ає и новинар.

⁵ Правописна дилема же як тєраз треба писац назву водзацєй українізаторскєй організації у Сербії, тєраз кед зоз своей назви вируцєла и медзи Руснацями и Українцями. Назва дакеди була *Союз Руснацох и Українцох* (чо саме по себе представляло огромну нєлогичносц и членству у смислу же як ше ми то можемо усюзовац кед зме нїби єден исти народ, односно єдна нация зоз своїм «субетносом»), а тєраз, кед маски спадли, питанє чи би писац РуснацохУкраїнцох, чи РуснацохУкраїнцох, або УкраїнцохРуснацох, чи УкраїнцохРуснацох, чи ... Писанє окреме и далєй унапряменє на збуньованє. Предклад українського академика Мушинки за писанє зоз смужку, гоч є и сталїністично-українізаторски, голєм є не лицемерни.

⁶ «Улога Русиных у європскєй цивилизації» у *Руснаци/Русини: 1745-1995*.

⁷ Од обидвох союзашских кадрах за питаня руского языка, литератури, историї квалитетнейши кжди зоз дипломованих професорох руского языка и литератури на Оддєленю за русинистику Филозофского факультета, ає младим просто нєдоступни їх редакторски позиції насампредз пре їх

руську свідомосц. Чи треба дацо повєсц на факт же по нешка за три децениї дипломовали прейґ трицєц професоре руского языка и литератури и ані єден, наглашует ані єден з нїх не бул достаточни капацитет же би достал роботу у науки на Оддєленю за русинистику Филозофского факультета? Одвит, розуми ше, лежи у єдним другим факту хтори глаши: шеф Оддєлєня цали тот период (з малу прєрву од пар роки, кед голєм на паперу бул шеф проф. др Юлиан Рамач) уж споминани професор Тамаш, чиєй організації Кабинет министрох України нєдвосмисловомо наложєл запровадзиц План мирох за ришованє проблема Українцох-Русиных по хторим намаганя за очуваньом рускей/русинскєй свідомосци треба зніщиц прейґ фалсификованя историї и тоталней пропаґанди (1996).

⁸ Язык Руснацох у Войводини припознати аж и як єден з пейцох урядовох языкох, чо сон сных шицким Русином/Руснацом/Лемком швета (оп. Фейса, 2008).

⁹ Исти епитет ше, же би ирония и видрижньованє були векши, резервує за державу хтора своїх вельо численом раз вецєй Русиных/Руснацох ані не припознава як таких, а не же би видзєльовала гоч лєм єден процент од того чо Сербия видзєлює за свою малочислену меншину, зоз чим нєсумнівом предства и угляд за Русиных/Руснацох/Лемкох у шицких державох дзе жию и углядни модел национального ришованя у шветових розмірох.

ЛИТЕРАТУРА:

Алмашиї, М., Керча, І., Молнар, В., Попович, С. (1997), *Материнський язык*, Общество имени Александра Духовича, Мукачєво.

Барич, Євґєния (1985), "Руски язык ошвицени з прикметами восточнославянских и заходнославянских языкох", *Нова думка*, 47, Союз Русиных и Українцох Горватскєй, Вуковар, 27-43.

Бошковиї, Радосав (1990), *Основи упорєднє граматикє словенских језика: фонетика и морфолозија*, Универзитетска рїјеч, Нишшиї.

Halaga, Ondrej R. (2002), *Východoslovenský slovník, I-II*, Universum, Košice - Prešov.

Ґуставсон, Свен (1983), "Руски язык у Югославиї - дияхрония и синхрония", *Творчосц*, 11, Дружтво за руски язык и литературу, Нови Сад, 20-30.

Дуличенко, Александер Д. (1978), "Нормователь и преучователь литературного языка югославянских Руснацох", *Творчосц*, 4, Руске слово, Нови Сад, 7-26.

Дуличенко, Александер Д. (1984), "Сербскогорватски елементи у языку югославянских Руснацох", *Творчосц*, 10, Руске слово, Нови Сад, 23-71.

Дуличенко, Александер Д. (1995), *Jugoslavo-Ruthenica*, Руске слово, Нови Сад.

Дуличенко, Александер Д. (1997), "Войводянски Руснаци и їх язык: история, статус и перспективи", *Шветлосц*, 3, Руске слово, Нови Сад, 131-136.

Дуличенко, Александер Д. (2002), *Кнїжка о руским языку*, Руске слово, Нови Сад.

Юрґиї, Петар (1975), *Старословенски језик*, Матица српска, Нови Сад.

Ivšić, Stjepan (1970), *Slavenska poredbená gramatika*, priredili Vrana J. i Katičić R., Školska knjiga, Zagreb.

Костельник, Гавриїл (1973), *Проза*, Руске слово, Нови Сад.

Кочиш, Микола М. (1977), *Граматика руского языка: Фонетика - морфологија - лексика, I*, Покраїнски завод за издаванє учебнїкох, Нови Сад.

Кочиш, Микола М. (1978), *Лингвистични роботы*, Руске слово, Нови Сад.

Латта, Василь П. (1987), Одраженє восточнославянских рефлексох дзєпоедних общеславянских

фонетичних ґруппох у українских бешєдох Восточней Словацкей, *Творчосц*, 13, Дружтво за руски язык и литературу, Нови Сад, 3-11.

Латта, Василь П. (1991), *Атлас українських говорів східної Словащини*, Словацке педагогічне видавництво, Відділ української літератури, Братіслава-Пряшєв.

Мельничук, О. С. ред. (1966), *Вступ до порівняльно-історичного вивчення слов'янських мов*, Наукова думка, Київ.

Надь, Гавриїл Г. (1983), *Лингвистични статї и розправи*, Руске слово, Нови Сад.

Надь, Гавриїл Г. (1988), *Прилоги до историї руского языка*, Руске слово, Нови Сад.

Николиї, Светозар, *Старословенски језик: правопис, гласови, облици, I*, Научна књига, Београд.

Пешикан, Митар (1980), "Основни структурални характеристики рускей системи", *Творчосц*, 6, Нови Сад, 9-33.

Рамач, Юлиан (1983), *Руска лексика*, Универзитет у Новим Садє, Филозофски факултет, Институт за педагоґију, Катедра за руски язык и литературу, Нови Сад.

Рамач, Юлиан (1992), *Словник лексики Гавриїла Костельника*, Руске слово, Нови Сад.

Рамач, Юлиан (1994), "О нашим языку" у *Християнски календар "Дзвони" за 1995*, Грекокатолїцка парохия св. Петра и Павла, Нови Сад, 166-168.

Рамач, Ю., Фейса, М. и Медєши, Г. (1995, 1997), *Српско-русински речник / Сербско-руски словник, I-II*, Завод за уѣбенике и наставна средства, Универзитет у Новом Садѹ, Филозофски факултет, Катедра за русински језик и књижевност и Друштво за русински језик и књижевност, Београд-Нови Сад.

Рамач, Юлиан (2002), *Граматика руского языка*, Завод за уѣбенике и наставна средства, Београд.

Супрун, А. Е. (1989), *Введение в славянскую филологию*, Вышэйшая школа, Минск.

Фейса, Михайло (1992-1993), "Руски - бешєда, диялект чи язык", *Studia Ruthenica*, 3, Дружтво за руски язык и литературу, Нови Сад, 83-105.

Фейса, Михайло (2005), *Време и вид у русинском и єнґлєском језику*, Прометєј, Универзитет у Новом Садѹ, Филозофски факултет, Одсек за русински језик и књижевност, Нови Сад.

Фейса, Михайло (2006), "Основни характеристики руского языка у поровнаню зоз другима славянскими языками", у: *Славянские литературные микроязыки и языковые контакты*, Тартуский университет Кафедра славянской филологии и Шведская Королевская Академия литературы, Тарту, 90-100.

Фейса, Михайло (2007), «Руско-анґлїйска контрастивистика», у: *Русини/Руснаци/Ruthenians (1745-2005)*, 1. том, Филозофски факултет - Одсек за русинистику, ИК Прометєј, КПД ДОК, 239-248.

Фейса, Михайло (2008), "Руски язык у урядовєй сфєри", *Русинський язык меджі двома конгрєсами*, Світовий конгрєс Русинів, Інститут русинського языка і култури Пряшівської універзіты в Пряшіві, Пряшів, 92-95.

Тамаш, Јулијан, *Русинска књижевност - историја и статус*, Матица српска, Нови Сад, 1984.

Тамаш, Юлиан (1988), "Володимир М. Гнатюк и идентитет Руснацох Угорскєй и Югославиї" у: Володимир Гнатюк, *Етноґрафични материяли з Угорскєй Руси: Розправи и статї о Руснацох Бачкей, Сримѹ и Славонїи V*, Руске слово, Нови Сад, 297-358.

Тамаш, Юлиан (1996), гл. ред., *Руснаци/Русини: 1745-1995*, Завод за уѣбенике и наставна средства, Нови Сад.

Василь БЕДЗІР, Ужгород

Спомянули собі на Павла Ціберея

Панахидов коло гробу і тихими споминами жителі Закарпаття на Україні в перший маёвий тиждень дали честь Павлови Петровічови Цібереєви. Хоць і в узкім кругу (пришли ёго приятелі з часів студій на мукачовській гімназії, близькі, знамы, фамелія і пару краян), але предсі лем припомняли сі 100 років од дня народжіння того визначного чоловіка – русиньского Валленберґа.

Быв і зістав сином свого народа

Павло Цібере ся народив 5. мая 1910, умер 27. авґуста 1969. В періоді господарской крізы в Чехословакії, в році 1938 выступав як проти проугорської політики А. Бродія і С. Фенцика, так і проти проукраїнської автономной влади А. Волошина. Маючі добру освіту (закінчив Правницьку факульту Карлової університету у Празі, де ся став дуплованим доктором – раз юридичних, другыраз політичних наук) і доконало владіючі еденадцятьма языками, Павло Петровіч в часах фашизму обгаєвав інтереси Підкарпатської Руси на найвысшій дипломатичній уровни.

В часі войны быв при вирішованю судьбы того краю: контактовав ся із самим Сталіном. Ёго приятелі споминають на десятки телеґрамів, котры му адресовав Сталін і в яких ся писало-рішало о будучности Підкарпатської Руси. В часі інтензивных стріч з членами дочасной влади Чехословакії, кідь був Цібере в еміґрації, президент ЧСР Е. Бенеш го в октобру 1940-го року выменовав за члена дочасного чехословацького парламенту, ведучого канцеларії президента і члена влади в ділах Підкарпатської Руси.

В условиях еміґрації в Англії Цібере выдавав новинки „Єдинство“ і „Карпаторусские новости“, створив „Товариство друзів Підкарпатської Руси“. Він не був согласный з надмірно мягков позицій президента і еміґрантської влади ЧСР односно будучности Підкарпатської Руси. Поважовав за недостаточне решпектованя ей інтересів односно автономії в рамках ЧСР. Павло Петровіч активно протестовав проти ліквідації „Канцеларії на рішаня проблемів Підкарпатської Руси“, котру і сам вів, а тыж проти абсенції у президента і влади охоты робити радикальні кроки проти сталінським намірам на Підкарпатській Руси. Якраз з тых причін був мушений одыйти зо своїх функцій в Штатній раді ЧСР.

Гуманіста і першорядный політік – в таборі ГУЛАГ

Кідь ся Павло Цібере дізнав о одволочіню до таборів дакілько десятків тисяч Русинів, котры втікали до СССР в роках 1939 і 1940 і котрых наслідно одсудили за „незаконне перекрочіння границі“, він зробив максимум і добивав ся їх ослободжіння. Цібере пересвідчив веджіння СССР о тім, же обчанів ЧСР треба выслободити з тых робочих таборів і сформовати з них спеціалну воєнську єднотку. Так був у році 1942 створений першый Чехословацький армандный корпус, котрый вів ґенераль Людвік Свобода. Днесь малохто бісідует о тім, же вояками Першого чсл. армандного корпусу были у великій мірі якраз Русины – жителі бывшій Підкарпатської Руси, котры перешли довгу боєву путь з Бузулуку, через Карпаты аж до Праги і ведно з Червенов армандов боєвали за ослободжіння од фашизму. Тисячі Русинів, ведно зо Словаками і Чехами, дістали шансу „пережыти у войні“ намісто того, жебы загынути в сибірській тайдзі.

Якбы Павло Цібере – єден з шестёх дітей з бідной валальской родини ніч веце про Русинів не зробив, і за тот єдиный геройский чін бы му мали быти вдячны днешні потомков Русинів. А кільки добрых skutків він міг зробити про своїх краян! Доконало знав

11 европейских языків і маючі науковы титулы доктора юридичных і політичных наук, находив ся на верьху европейской дипломатії. Павло Цібере не хотів видіти свій народ позбавлений властного мена, обстоєвав довойновыи статус Закарпаття як автономной території. Він активно выступав проти перетворіння Русинів на Українців, за што і заплатив. Повторив судьбу тых, котрых на самый перед сам хранив, но себе захранити не доказав. В році 1947 ся дістав до советського арешту як „анґліцький шпигун“. Одсидів там десять років, потім був пропущеный дякуючі заступліно ся за него лідрів міцных країн світа. По ослободжіню з арешту на Павла Ціберея забыли. Перебивав ся животом, як міг – робив як валальський учитель в селі Петрівка, Ужгородського раёна. Змученый тяжков судьбов не жив довго. Умер у віці 59 років і выповнивши ёго послідню волю, поховали го в ріднім селі Залуж.

Народ не знає о своїм героєви. Ці не хоче знати?

В день народжіння Ціберея – 5. мая того року пришли на гріб люде, котры поважають тоту визначну особность, але і люде, котры Павла Ціберея особно знали. Міджі нима і председа Мукачовской міської організації науково-культуролоґічного Общества А. Духновича – Серґей Константинович Бисага, учитель фізики Залужаньской основной школы, як і заслуженый учитель України 73-річний Іван Івановіч Гомонай. На цінтерю коло гробу Ціберея академік Академії уменя України, народный умелець України Володимир Василевіч Микита, лідер „профспілок“ Закарпаття Іван Івановіч Олексик, сполоченьський діятель Михайло Михайлович Садох, бывша учителька із Залужа – Марія Іванівна Алмашій. Пришла фамелія і, на жаль, лем двое заступці з медій – з областного центра і з Мукачова. Положили букеты квіток, вінець, на котрім був напис: „Дорогому Павлу Петровичу від вдячных русинів.“

Участници поспоминали і припомняли сі визначну роль Павла Ціберея в драматичній історії. Треба повісти, же нашого краяна можемо поважовати за містного Валленберґа – захранцю Русинів. Розділ є лем в тім, же знамый Швед Раул Валленберґ ратовав од концентрачных таборів Жыдів, а Павло Цібере – Русинів.

Серґей Бисага поінформовав, же як член Комісії про поменования уліць у Мукачові буде ініціювати названя єдної з уліць меном Павла Ціберея. Марія Алмашій додала, же бы мож было зробити Павлови Цібереови і памяtnу таблу на школі або на будові, котра ся находить на місті бывшего родного дому Павла Ціберея.

Участници памятного петного акту высловили надію, же наступны юбілеї ся будуть одбывати за бівшой участі ёго краян, а тыж і представителів влади України.

Наконець хочу додати, же в минулости живот Павла Ціберея барз мало інтересовав ученых-бадателів. Окрем статі професора Івана Попа в єдних новинках з року 2001 і ёго Енциклопедії Підкарпатської Руси я нияку далшу інформацію о нїм не нашов. Довг закарпатських істориків односно памятки на тоту визначну особность не є сплаченый. Особность Павла Ціберея заслуґує то, жебы ёго мено фіґуровало на честнім місці діятелів історії нашого краю. Тота історія може быти сімболом новых, демократичных часів, котры ся ближать і на територію незалежной України. І тот мій матеріал є того доказом – тадь попершыраз за понад пів стороча можемо наголос говорити о памяти на Павла Ціберея, нашого родака – героя. ■

Мґр. Валерій ПАДЯК, к. н., Научный центр карпатістики в Ужгороді

Літературно-критичні публікації Н. Бескида за життя і творы Ю. Ставровского-Попрадова

Хыблять нам професійні критики і літературознателі, годні об'єктивно позерати на літературний процес під Карпатами меджі русинами, валовшні видіти тот процес у контексті європських ци общеславянських літературно-естетичных двигань і достойно оцінити творчість ци і духовний спадок каждого окремого русинського творця. Так было усе. Увидьме лем: за визначного історика 19 ст. М. Лучкая (1789–1843) зачали писати лем у першій половці 20 ст. (В. Гаджуга), а ёго унікатна історична латиноязычна робота „Історія карпатських русинів“ (рукопис из 1843 рока) увиділа світ лем під кінець 20 ст. За писателя 19 ст. А. Кралицького (1835–1894) перша важна робота указала ся лем у 1984 році (Й. Голенда). Такой тогды указали ся у Пряшові (1984 р., Й. Голенда), а дале і в Ужгороді (1998 р., В. Падяк) перші окремі збірки убратых творів писателя. Доста серенчлиов была доля творчого наслідства А. Павловича (1819–1900). На першу збірку ёго творів общество по смерти писателя чекало лем двадцять років – якраз на 100-літя із дня народження Павловича книжочку ушорив в Ужгороді Іван Поливка (**„Венец стихотворений о. Александра Ивановича Павловича“**, 1920), а дале і Діонизій Зубрицький („Александр Павлович: описание его жития...“, 1925), пак уже у Пряшові і Іван Шлепецький (1955), который іспер ся на збірку, ушорену І. Поливком. До днесь лем по антологіях і хрестоматіях мож ся ознакомити, і то не повно, із творчистів І. Силвая, Є. Фенцика, А. Митрака, Ф. Злоцького, А. Гомічкова, П. Азарія і др., а яло бы мати од каждого писателя кідь не повне зібраня творів, як то маєме із Духновичом, од котрого суть чотири томы, то ходем єднотомник убратых творів тых будителів.

Як то было із другима русинськими писателями, поет Попрадов свої творы окремов книгов не выдав, ани не брав ся за тото діло. Печатані пораз у першых русинських (російськоязычных) газетах і журналах, они опставали мало-ізвісні діла шырокой публіки, хоть імня поета было доста ізвісноє, і то не фамілія – Ставровський, а літературний псевдонім Попрадов, із котрым він дебютовав як дописователь до газети

„Новый Свѣтъ“. І кідь сучасники поета образчики ёго поезії пораз стрічали на сторонах газет і журналів „Свѣтъ“, „Новый Свѣтъ“, „Карпатъ“, „Листокъ“, то по смерти писателя ёго поезія і проза, етнографічні творы, научні і научно-популярні статі нияк ся не тиражовали, а то значить, же нові ґенерації русинської інтелігенції не мали можність у повній мірі знати і осмыслёвати духовный і естетичный спадок Попрадова.

Сесю проблему узав на себе Николай Бескид, котрый ушорив стихи під титулом **„Поззія Попрадова“** (1928). Далє Н. Бескид выдав і літературно-критичне дослідження під титулом **„Юлій І. Ставровський-Попрадовъ“** (1929). Обі книжки указали ся як видання Культурно-просвітного общества им. А. Духновича в Ужгороді.

Перша книга – „Поззія Попрадова“ – уміщує 45 стихів, половка котрых (24 тексти) підготовлені на друкованя подля рукопису, то значить же суть першопублікаціов. Николай Бескид не вказує, де суть тоты архівы, із котрых він выберав стихи. Была то даяка єдна тийка ци веце тых тийок? Айбо помеджі стихами, што опставали в рукописі, мож видіти важні образчики поетичного спадка Попрадова. Приміром, то стихи **„Осенью“, „Вечеромъ на чужинѣ“, „На послѣднихъ дняхъ в Пешть“, „Тупая печаль въ чужинѣ“, „Прощаніе 1870/71.“, „Геній Русскихъ“, „Отрицателью народности“, „К клеветникамъ нашимъ“, „Отвѣтъ врагу Славянства“, „Страданіе славянъ“, „Отступникамъ народности“, „Къ славянскимъ Апостоламъ“** і другі.

Николай Бескид ся снажив подати на суд читателя ушыткі тексти, котрі найшов. Зато у зборничку помеджі важными текстами мож видіти і тексти, котрі, так ся видить, сам Попрадов не шатовав публіковати. Говоримє за любовну поезію – тексти, котрі автор адресовав своїм симпатіям, і то стихи **„Посвященіе“, „Сонъ“, „Съ техъ поръ...“**.

Першодруки давуть доста цінної фактичної інформації. Приміром, у стихові „Прощаніе 1870/71.“ автор приказує за літературный круг („литературна школа“) на теологічному факультеті Пештського університета, до котрого

записали ся десять студентів, і то представителі трѣх славянських народів: три словаки, шість хорватів і єден руснак („из крови русской“) – Попрадов. Автор стиха не указує їх фамілії, лем называть літературні творы своїх соучеників по університету. Доста важні коментарії до стиха дав сам Н. Бескид, полівлявучи читателю у розуміню смысла стиха. Так, Н. Бескид вказує, же за псевдонімом „Nevădzin“ крыє ся молодой словацкий поет Матеї Гайла, а опоетизованный образ св. Кирила належить хорвату Фердинанду Беллаю, твір „Млада Міса“ написав хорват Антон Ірґоліч (Ірґош?), а твір „Божига“ належить перу хорвата Іосифа Новаковича. Попрадов високо оцінює річні здобутки свого пештського поетичного круга, із великим піїтетом пише за узы дружбы, котрі обключили членів літературного круга у братство „дітей Славы“. Автор называть себе і своих соучеників славянськими вояками („славянские воины“), котрі мають ся силовати возродити союз славянських народів.

Стих „Прощаніе 1870/71.“ автор написав 25 юнія 1871 рока на честь, як за то пише Н. Бескид, прощанія членів круга із своїм председателѣм хорватом Антонієм Ірґолічом, который скончив студії і мав одыйти домів. Попрадов стотожнив Ірґоліча із запорожським козаком Тарасом Бульбом, што говорит за добре знаня Попрадовым сучасной російської літературы і конкретно повістки Николая Гоголя „Тарас Бульба“:

Какъ Тарась Запорожцев в борьбу вель,

Полки Татаръ изсѣкаль на попель.

Такъ вель онъ въ брани насъ

Съ врагами, его гласъ

Дал смѣлости членамъ

Славянскимъ воинамъ.

Доста необчекованым є і текст стиха **„Страданіе славянъ“**, который опубліковав Н. Бескид і в котрому Попрадов критикує тиранію. Автор пише не лем за югославянські народы, котрі терплять османську тиранію, але і на німецьку тиранію, котра гнобить чехів і мораван, а дале і за мадярське ярмо, у котрому не мавуть свободы угороруські славяны (русины), словаки, словенці, далматин-

ці і хорваты. Нарешті, автор підійме ся і до критики тиранії руського царя, котрий гнобить великоросів і поляків:

**Какъ бьютъ обоихъ тираны Россіи,
И Россъ и Полякъ въ Сибири
Терпятъ от тирана Кесаря!**

Автор поскладав стихы за тематичним принципом: любов, природа, отчужнина, патріотизм, а завершив до стихами на вшелякі теми. Хоць сам зоставитель почеркнув, же таке тематичне фалатованя поезії Попрадова доста условне, бо, як він пише, „горячий патріотизм дышит из каждого его стиха: рисует ли картины внешней природы, или создаёт картины вещественного мира, поёт ли о любви и т. д.”

У спередслові зоставитель выяснив принцип свого інтереса творчостів Попрадова: *„Из венка карпаторусских поэтов, бесспорно, первенство принадлежит Попродову. Это общественное мнение установило, а критик, который решился бы отрицать поэтические достоинства его произведений, выдал бы сам себе невыгодный аттестат”* (с. 7).

Збірка стихів дає цілну представу за поета і його творчість. І хоць зоставитель не подарив ся позбрати уштыкі на тот час опубліковані стихы Порадова (приміром, туй хыблять стихы „Морена”, „Тоска по отчизне”, „Воспоминания” і др.), айбо і так читатель мав доста по-

етичного матеріала, абы розпозерати Попрадова як оригінального поета і єдну із майвызначных постав послідной генерації русинського будительства. А спередслово до книги стихів, а дале і літературно-критична робота „Юлій І. Ставровскій-Попрадовъ” давають читателю доста важных інформацій за жытя і другі творчі інтересы Попрадова.

Зоставитель указує, же Попрадов ладив ся быти професором філології, зато помеджі ёго творами суть статі на філологічні теми, як то: „Вылеты в поле (у Бескида – на поле) славянской филологии”, у рамках котрої автор аналізує такі проблеми: 1) Дашто за благозвучність славянських языків; 2) Суджіння за помочный глагол; 3) Дашто за назву села Сулин; 4) Дашто за букву „ѣ” (ять). Написав Попрадов і **граматику російського літературного языка**, айбо рукопис згорів почас Першой світової войны. За кваліфікацію Попрадова як лінгвіста мож судити із ёго дискусії із професором університета п. Толди, за котру доста шыроко пише Н. Бескид. (Толди твердив, же мадярське „ház” (хыжа) виходить із німецького „Haus”, а Попрадов доказав, же скорше мадярське слово походить од старомадярського „chaz”, а тото слово од славянського „хоз” (хозяйство як хыжа, хозяин як тот, што має хыжу).

Лем накурто припоминає Н. Бескид і за Попрадова як етнографа. Він называть (хоць не все вірно) титулы статей, і

то не лем опубліковані (числом 7), айбо указує на два доста важні рукописы: „Болтанія о Спишских русских” і „Русские пословицы”.

Цінное і то, же біографія Попрадова подає ся на фоні панорамы русинського народного, культурного і релігійного жытя. Фактично, мож говорити за популярный виклад історії карпатських русинів (у термінології Н. Бескида – „русского народа”).

Інформації, котрі подає Бескид за Попрадова, не мож было начеряти із пресы того часу, їх там майже не было. То значить, же Бескид мав на руках і хосновав цінный матеріал із архіва Попрадова, хоць зоставитель нич не говорить, як і де ся му трафив сесь архів. Позад Бескида маємо цінну, добре потовмачену біографію Попрадова, де ся деталізує каждый період жытя і творчости поета, хоць і подає він то через призмю русофілства.

Літературно-критичне дослідження „Юлій І. Ставровскій-Попрадовъ”, а до того і позбieranі твори поета суть першов важнов роботы за жытя і творчість Попрадова. Через тоты книги поезія будителя ставала майдоступнов новым поколінням русинської інтелігенції і молодєжи. Н. Бескид, фактично, не лем позбрав відомости про будителя, не лем ушорив першу книгу ёго стихів, але й визначив місто Попрадова в нашій історії – увів го до пантеона нашої культуры і літературы. ■

Йосафат Владимір ТІМКОВІЧ, ЧССВ, Кошіці

Краснобрідська ікона (3.)

Критізувати легко, робити тяжко...

Днесь, на зачатку 21. стороча легко критізувати добромисельного, а наісто і таланованого рештаватора **Тадея Спалінського**, котрый в році 1769 рештавровав Краснобрідську ікону з 14. стороча, то значить, найменше по чотырех сторочах. Треба сі але усвідомити єден факт: кідь бы ей не був зрештавровав, днесь бы сьме не мали ніч. А тото саме ся тыкать і академічного маляря **Мікулаша Йордана в році 1972**. Модерны памяткарі вытыкають Йорданоу, же не був професіональным рештавратором і пуцав ся до рештаврованя стародавной іконы... Народне присловя говорить: „Хто робить, тот зробить і хыбы, а хто не робить ніч, не робить ани хыбы.” То але не значить, же будеме хвалити тых, што ніч не роблять лем прото, же не роблять хыбы, але притім много говорять, а главно критізують...

Не треба тыж забыти, же в році 1972 був період твердого соціалізму і держава ся тогды з ідеологічных доводів не интересовала о культурны памятки церковного характеру. Кідь бы тогды чудотворну ікону не зрештавровав Мікулаш Йордан, не мали бы сьме ніч.

Незломный Василиан Маріан Й. Поташ – прозванный єзуїтськыма латиніками „запоріжский козак”

Не треба забыти ани на заслугы василіана – тайного грекокатолицького єпископа **Кір Маріана Й. Поташа, ЧСВВ** (1918 – 2006), котрого латиньскы єзуїты в Кошіях за ёго незломность і вытримку з высміхом і погорданєм прозывали „запоріжским козаком”, а комуністы „нескромным провінціалом”, а тыж містного грекокатолицького отця духовного, котрый єден час робив свою душпастьерь-

ску службу і в Краснім Броді – о. Едуарда Герберія (1970 – 1980). Тоты двоє рештаврованя ікони **Мікулашом Йорданом в році 1972** забезпечили... Акцію вів **о. Едуард Герберій** (1909 – 1993), бо василіани тогды были заказаны (од року 1950 до року 1990) і о. Маріан Поташ (за соціалізму був арештований, в тім часі був справцем парохії Вышній Орлик, окр. Свідник) ся не міг отворено експонувати на території, котру не мав звірену церковным штатным таємником – в окресі Гуменне (кідь бы то був робив, був бы то трестный skutok тзв. маріня штатного дозору над церквлёв). Прото і ззаду на іконі ся отці василіани при інформації о рештаврованю ікони в році 1972 не споминають...

Доднесь захований стріберный плащ чудотворной ікони Краснобрідьской Богородиці походить із 17. стороча

Василіан Йоаннікій Базилівч (1742 – 1821) у своїй історичній публікації писаній по латиньскы (в інакшій мові, як латиньскім римокатолицька ерархія в Угорьску прісно заказовала публікувати) *Курта інформація о функції князя Теодора Корятівча...* (по латиньскы пов-

на назва: *Theodori Koriathovits olim Ducis de Munkacs, pro Religiosis Ruthenis Ordinis S. Basilii Magni, i n monte Csernek ad Munkacs, anno MCCCLX factae, exhibens seriem Episcoporum Graeco-Catholicorum Munkacsiensium, cum praecipuis eorundem aliorumque Illustrium Virorum gestis, e variis Diplomatribus, Decretisque Regiis, ac aliis Documentis authenticis potissimum concinnata*, уводить-цітує точно документ із **17. юна 1729**, в котрім ся пише, же жена **грофа Жігмунда Пете** (Žigmund Petö) обдаровала чудотворну Краснобрідьску ікону стріберным плащом і своїм дорогоцінным ланцком на шыю.

Жігмунд Пете (1622 – 1675, од року 1666 підвищений до грофского ставу) був стропківським землепаном, капітаном Оноду, главным капітаном і крайньскым підкапітаном. Мав із своєв манжелков **Аннов**, родженов **Пацотовов**, доведна шість дівок і чотырех синів. Похований є у Стропкові.

Жігмунд Пете був од року 1672 аж до своєї смерті в році 1675 жупаном Земплінської жупы. Мож дедуковати, же і живот ёго (в документі з року 1729) неменованой манжелкы (в других жрідлах ся уводить мено **Анна**) ся датує таксамо до 17. стороча і наслідно ся дасть легко выдедувати, же і стріберный плащ, котрый дала выготовити і котрый ся доднесь находит на Краснобрідьській іконі, є із **17. стороча**.

Новодобішы стріберны або і златы плащі ся находит на многих стародавних візантських іконах... Але тоты плащі прісно дотримують фазону первістной ікони і візантську іконографію. Стріберный плащ зо 17. стороча на Краснобрідьській іконі але не дотримує тоту традицію і ясно вказує, же пані-добродителька, котра мала шляхтицький титул (манжелка земплінського жупана Жігмунда Пете, меном Анна Пете, роджена Пацотова), котра го фундовала, была латиньского думаня.

На тім плащу видно многы рисы латиньской менталіты ренесанчного уменя, котры не мають ниякой звязи зо самов іконов, напр. факт, же Богородиця і Ісуско не мають над головами глоріолу – суть вытепаны лем як обычайны люде, не як святя. На головы їм были доданы кралёвскы коруны. Ісуско в руках не тримать звиток з духовным посолством, але кралёвске „ябло“, так як світськы кралёве.

Дорогоцінны каміні не стрібернім плащу Краснобрідьской ікони

Затля не є доложене, коли были на стріберный плащ Краснобрідьской ікони, котрый походить зо 17. стороча, приданы коруны. Суть з інакшого, дорогоціннішого маталу, як сам плащ. Можуть быти зо 17. ст., подобно як плащ, або і зо зачатку 18. ст., коли дідичкы Другетовых по женській лінії роду – по тім, кідь нечекано, на основі шпеціальной приязні цісаря здідили масток Другетовых, одвдячовали ся Господу Богу своєв надмірнов матеріалнов щедростёв скоро во вышитых визначнішых монастырях на своїх панствах (Краснобрідьський монастырь не выхабляючі)...

Політична ситуація Другетовых на переломі 17. і 18. ст. і причіны надмірної жычливости Другетовских жен ку Краснобрідській Богородіці

Кідь був у Кошіцях в році 1684 закатованый еден з послідніх мужских потомків Другетовых – **Жігмунд II. Другет** (1658 – 1684, мав тогды лем 26 років), зістали по нїм три дівкы (доведна мав 5 дівок, з того в році 1684 жыли уж лем три: праві народжена **Клара** (1684), дварічна **Барбора** (1682) і штирирічна **Юліана-Терезія** (1680 – 1727).

Подля угорських законів дівкы не могли дїдти вышток маєток. В році 1684 але жив іщі Жігмундів старший брат **Валентін II. Другет** (1653 – 1691), но тот був римокатолицьким священиком і як такий не був женатый.

У папы римского **Інокента XI.** (1676 – 1689, котрый був особным приятелєм якраз закатованого Жігмунда II. Другета), му Жігмундова впливна родина выбавила поволїня-дішпенз, жебы міг выступити із священицького ставу і оженити ся. Валентін II. Другет але тот дішпенз не прияв. Наслїдно го папа за одміну гоноровав – выменовав го за помічного титуларного єпископа кырбавского. Три дні перед своєв смертєв – 23. мая 1691 на Чахтїцькім градї (де в році 1614 умерла і кырвава **Алжбета Баторі** – еден з прямих предків Валентіна II. Другета), єпископ Валентін II. Другет написав тестамент адресованый **кралєви Леополдови II.** (1657 – 1705). В тестаментї одказав цілий Другетовський маєток, враховано шперків і злата, кралєви з просьбов, абы взяв до увагы вірны службы Другетовых Габсбургскому роду за довгы стороча і послїдню жертву вірности єго молодого брата Жігмунда, котрый був в Кошіцях стятый, бо не хотїв зрадити крала Леополда II, як і єго особну жертву, же ся не оженив і хоць дістав шпеціальный дішпенз од папы римского і попросив крала зробити вынЯток, абы ся могли другетовскы маєткы дїдти нелем „по мечї“ (т. є. по мужській лінії, бо род смертєв Валентіна II. в році 1691 дефінітївно вымер), але і „по куделї“ (т. є. по женській лінії)... У своім тестаментї выменовав найціннішы шперкы, діаманты і драгокамы, котры Другетовы даровали кралєви. Міджі іншыма, споминать і „поклад гуменської родини“ – драгокам (карбункул).

Так по смерти єпископа Валентіна II. Другета (умер 26. мая 1691 у віці 38 років на Чахтїцькім градї, де був і похованый) выштыкы маєткы Другетовых здїдив сам краль Леополд II. Кідь бы єпископ Валентін II. Другет не був написав тот тестамент і выголошіня о дарованю, выштыкы маєткы бы здїдила церьков і справовав бы їх папа римський. Краль Леополд II. сі тот факт барз добрі усвідомлєвав.

По еденандцятєх роках, котры минули од смерти послїднєго Другета, **30. юна 1702** краль зробив гесто і узнав пропозицію, написану в тестаментї з року **1691** і скоро выштыкы маєткы дав – вернув двом дївкам **Жігмунада II. Другета** (**Кларї** і **Юліанї-Терезїї**, **Барбора** ся міджі-тым стала монашков, зато не дістала ниякий маєток) і Жігмундовій сестрі **Крістіні**. У виастниствї Другетовых

тогды были приближно такы маєткы: містечко Гуменне і 32 сел, містечко Снину і 5 сел, містечко і град Ужгород з 28 селами, містечко і град Требішов і 9 сел. Окрем того і розсыглы маєткы в Семоградї...

Ту мож порозуміти, чом дїдчкы Другетовских маєтків „по куделї“ были по році 1702 так вдячны Господу Богу, же їм „приграв“ страчены маєткы. Зато ся стали як они, так і їх дівкы добродительками худобных підданных, але і путницьких міст Богородічкы (і Краснобрідського монастыря і єго чудотворной ікони, котра по році 1603 по выпалїню монастыря докінця і даякий час неперестанно плакала)...

Кралєвскы коруны, выкладаны драгокамами

Коруны на головах Пресвятой Богородіці і Ісуса Хріста на стрібернім плащу зо 17. стороча суть выкладаны діамантами і дакотрыма другыма дорогыма фарєбныма камінями. Было бы интересным зробити експертїзу і становити, котры сорты дорогих камінїв то суть. Базилівч у своїй книзі з року 1799 вводить конкретно, же добродителями Краснобрідського монастыря были грофскы родины **Вандернат** і **Чакї**.

Послїдній высшеспомянутый Другет – Жігмунд II. Другет (1658 – 1684), котрый був закатованый в Кошіцях Імріхом Текеліом, мав дівку **Юліану-Терезію**, роджену **Другетову** (1680 – 1727), была двараз оддата: за **грофа Мікулаша Палфія** і **грофа Міхала Франтішка з Алатну**). О ній є знаме, же подаровала до маріаньского путницького міста Маріацел (днесь в Австрії) злату прячку, выкладану діамантами.

Далша Жігмундова дівка **Клара**, роджена **Другетова** (нар. в році 1684) ся оддала за **грофа Петра Зічія де Васонке**, котрый був саболчаньским жупаном в роках 1674 – 1726. Мали доведна четверо дітей, міджі нима і дівку **Анну-Марію**, котра ся оддала за грофа Франтішка Чакія і мала з ним штирєх сынів... Далше з штирєх дітей – дівка **Терезія-Марія** ся оддала за грофа **Йозефа-Готгарда з Дернау (Вандернат)**, з котрым мала пятєро дітей. Обидві побожны шляхтїчкы **Клара Зічіова** і **Терезія-Марія Вандернатова** были великыма добродительками василіанів в Краснобрідї. Може, же якраз они дві обдаровали чудотворну ікону Краснобрідської Богородіці дорогоцінныма камінями, подобно як їх тета Юліана-Терезія.

Другетовы мали діамантів і дорогих камінїв много, напр. лем Валентін I. Другет (1577 – 1609), котрый був тыж добродителєм Краснобрідського монастыря, мав сімнадцять возів цінностей, міджі нима і коруновачны кленоты (!), як наприклад, сербску і грецьку злату коруну тутешніх кралїв і велике множество дорогоцінних камінїв, міджі котрыма ся вынимав „червений рубін (карбункул) – бівший як яйце орьєнтального голуба і світив як червене вино“...

(Закінчіня в далішм чїслї.)
(Переклад: К. Копорова) ■

Іван ХЛАНТА, доктор уменёзнательства, к. ф. н., Заслуженый діятель уменя України

Ёго образы выкликують глубоки асоціатівны переживаня

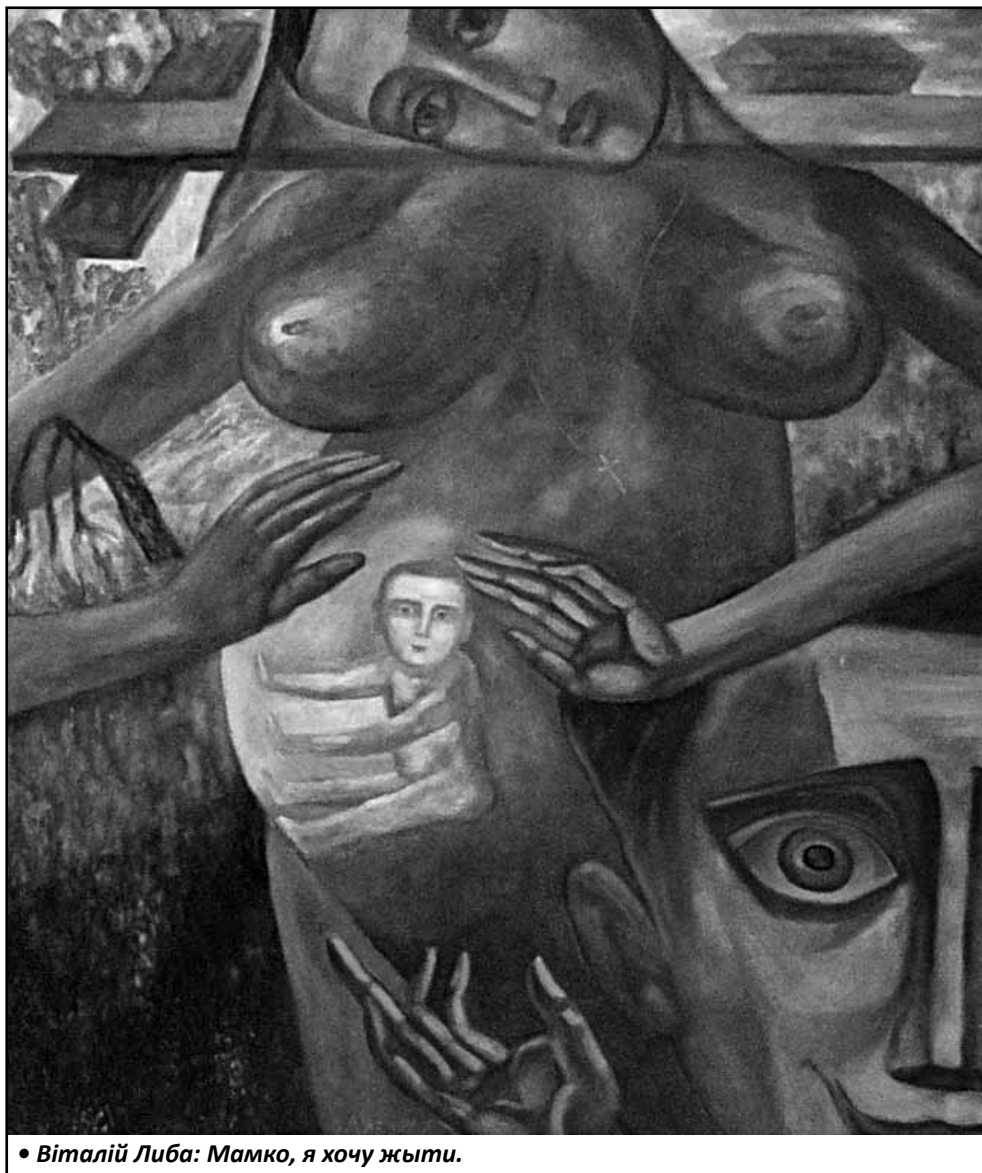
Путь до великого уменя має каждый умелець інакшу. О єднім ся нараз знає, іншый іде тяжшов путёв, переконує вшелиякы барьеры і обгаює свое місце в уменю. Єдным з таких умелців є Віталій ЛИБА. Споїв свій великий талант із робітностёв, і так застиг зробити много. Главню, творить себе зо себе, глядаючі там, де видить ся же є вшытко найджене. Він глядять і находить чоловіка, ёго цілость, не пропавшу ани в убогости біологічного естования, ани в нерозумности антигуманістичных перетворінь. Ёго образы нас заінтересують своєю пестров індивідуалностёв, інтелігентностёв і стають ся жрідлом елану. Ту ся є чому привчіти. Він сам ся все заглиблює до таємностей світа, глядять внуторну гармонію.

В. І. Либа народив ся 22. апріля 1949 літературы, нянько – офіцір. Од 1952 року жыє в Ужгороді. Іщі в дїтинстві ся інтересовав малёванём. В роках 1960 – 1964 ходив до

дїтської умелецькой штудії, на челі котрой быв добрый педагог Золтан Баконій. Він обявив у чутливого хлопчіка талант на малёваня. Потім скінчив Ужгородське учіліще декоратівного уменя (1964 – 1969), яке росшырило ёго знаня, скушености, розвинуло практичны зручности, подаровало му новы чувства, розвинуло естетичны погляды. З великов вдячностёв споминать на своїх учітелів: Й. Бокшая, В. Береця, Ш. Петкія, Г. Гучалову і інших.

Од 1971 року є умелцём декоратівно-монументальной лінії, створив десятки великих мозаїчных образів в архітектурі. Од 1987 року з творчіма замірами одходить за граніцю. Тота робота ся стала выглядованов главню по роспадї СССР, кідь ай іншы умелці Закарпатя, якы дома стратили можности заробити грошы, пушчали ся за граніці країны. Родина В. Либы не мала основны средства на прожытя. У Братіславі жив у свого приятеля, котрый го ту позвав, потім пришла Прага. Першы выставки были з архітектонічных мотивів уліць Старой Прагы і Братіславы. Так ся отворили ёго новы „зарібкы“, якы му помагали вертати ся і домів. Образы Либы куповали ся не часто і за невелику ціну. Але ай то му помогло прожыти. Він любив жартовати і говорив: „Заграніча нам поможе.“

Жывот за граніцёв быв вшелиякий: і солодкий, і сытый, і радостный, але і смутный. Прага, Братіслава, Кошіці і іншы міста, краса їх історічных памяток стали ся обсягом жывота умелця, ёго новов мірков познания. На ёго образах – церьквы, руїны замків, стародавны будинкы выходять як нетліючі компасы, як основны пункты жывота Чехів і Словаків, давной і недавной історії.

• Віталій Либа: Мамко, я хочу жыти.

Періоди тяжкого живота ся все закінчували персональними выставками, котры мали і фінанчний ефект. За 21 років у містах Словакії вів зробив 12 персональних выставок, котры мали великий успіх (позн. ред.: як і тотя послідня, 13., котра вернісаж котрой бала 21. юна 2010 у СНМ – Музею русиньской культуры в Пряшові). Окрем того, В. Либа взяв участь у многих колективних выставках. Ёго образы ся куповали до приватных колекцій на Україні, в Росії, Канаді, США, Німецьку, Ізраїлі, Ватікані, Польщі, Чехах і на Словакії. Образы талантованого В. Либы прикрашають много інтер'єрів в готелях на Словакії. Експонуючі свої роботи за границёв, В. Либа шырить і славу українського уменя (позн. ред.: точніше закарпатської школы українського уменя), выносить го на вышшу міжнародну уровень.

Выставка в Кошіцях 2002 року принесла В. Либови велику радість. Ёго образ *Свята трійця* був выбраный як дарунок про музей Ватікану. Тогдышній президент Словакії Рудолф Шустер почас навщівы Ватікану передав го найвысшому представителёви католицькой церкви – папови Янови Павлови II.

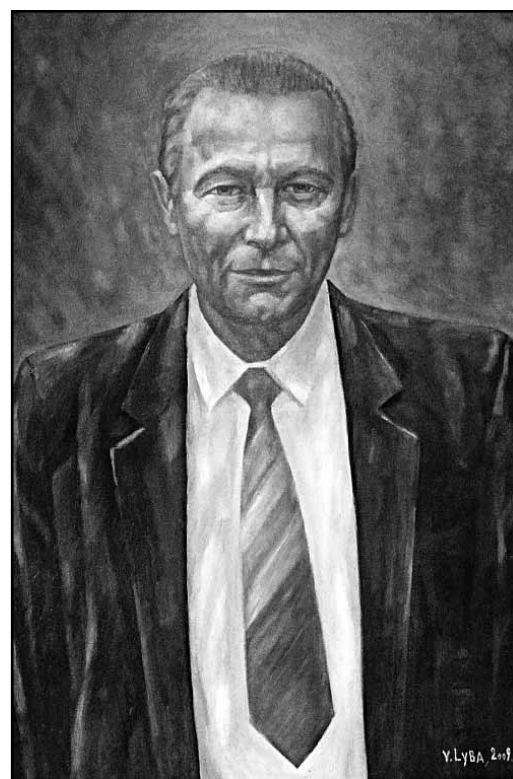
Памятнов про В. Либу є і образ *„Христос і хмарочоси“*, створений тыждень по выбуху обходного центра в Нью Йорку 11. септембра 2001 року. Од Віталія Партія обчаньского порозуміння Словакії купила тот образ і на знак почливости і сочутя подаровала америцькому президентови Джорджови Бушови.

Путуючі близкыма і далекыма краями, не мож было обыйти самобытны памяткы архітектуры, історії і культуры. Велику увагу автор приділять зображіню стародавних храмів, главно деревяных

сакралных будов, характерістичных про Словакію і Підкарпатя (*Церьков у Зубнім, Деревяна церьков у Руськім Потоці, Церьковкы, Церьков у с. Гусний, Кострино, Сіль на Великоберезняницї і ін.*)

В центрі творчости В. Либы – сакрална тема, окреме заінтересує серія работ присвяченых стражданю Ісуса Христа. Так в страстній дорозі Спасителя у самобытнім творчім штїлі высловлює надії, болі і страх чоловіка ХХІ. стороча, з яких мож вычитати страждаю, Голгофу України. Спознаваня тых образів – то час бісіды зо своёв душов, з Богом. Час зречіння ся своєю судьбы. Час плодной розкошной самоты, час осмысління вічного в собі. Господь якбы говорив: „Будьте милосердны, як і Отець ваш милосердный“ (Лука, 6). Тадь Сын Божый ся зъявив зато, жебы скінчити із потемком. Він пришов, жебы перетворити нас із чутливых на духовных, і выкорінити зло. „Я пришов зато, жебы мали жыт, і мали з надбытком...“ (Йоан, 10:10). Так, образ *Христос-мученик* припоминая нам, же Спаситель взяв на себе вышыткы гріхы нашы і був роспятий. Сімболы, што уж перестали впливати на нас людей про свою певну штандардизацію, під пензником В. Либы оживають наново, выжаруючі нечекано світлы надії.

Чоловік про В. Либу – ціловый весмір, про каждого шпєціфічний, неповторный. Зато в ёго творчости приемны почуткы выкликують портреты. Є знаме, же портретный жанер все був мірков умельцёвского майстровства автора. Він знать передати нюансы психології і характеру портретованого. Стачіть назвати *Портрет Народного умельця України І. Поповіча*, в якім ся подарило рельєфно

• Віталій Либа: Портрет бывшего президента СР, Рудолфа Шустера

выразити живый внуторный став співака, ёго фізичну і душевну красу, ёго умельцёке бытя.

Героями ёго образів суть знамы малярі (*А. Ковач*), діятелі культуры і уменя (*скульптор і різьбярь Сідак*), поеты (*П. Скунець, І. Петровічій*), священники, народны майстры і іншы интересны особы. Посередництвом тых интересных образів умелець выразив саму душу творчого чоловіка Підкарпатя. Кілько людських доль пропустил він через свою душу, выслунав, дав їм нове прочітання!

Образы В. Либы – то монолог, сповідь о своїм інтимнім, о внутрі, так довірливо открыте позерателёви іде своёв самостатнов путёв, мать свою самобытну, нюасами выражену манеру переданя. Ёго работы выкликують роздумы о судьбі чоловіка, ёго місцю в жывоті, о радости і доброті, о любви і щастю, заінтересують нас своїм неповторным орігінальным рішінём, выпрацованым змыслом про фарбы, глубоковыма эмоціями.

На наш вопрос: „Што потребуєте, жебы работа была результатівна?“, В. Либа одповів: „Велика творча енергія. Треба ся од самого себе дізнати, што ты хочеш, бо каждый повинен досягнути тоту уровень, яку приправив ёму Господь. Богатство як самотный ціль – то є ніч. Богатство душы і віра

• Віталій Либа: Закутина із ріков.

є змыслом жывого простору. Обычайо говорить ся, же чоловік вишитко зо собов там не возьме. А то є правда. А кідь душу збогатиш і спасеш, она буде жыти вічно в іншій формі жывота. Мій талант належить народу. А кідь мої роботи приносять людём радость, значить, мій дух міжджі людми живый. Даколи підкреслюю, же буду жыти тільки, кільки будуть екзистувати мої образы в реалнім животі. Тема віры і релігії може лем ся дотулити односин добра і зла, жывота і смерти. Тым самым сохрanyaєш людську доброту і пересвідчуєш ся в перевазі Божой силы над моральным упадком. Каждый повинен старати ся о добры грядкы наперед у своїй загородці. Правда, же творчий чоловік мусить сохрanyти в собі такы прінципы жывота, якы не дадуть му спустити ся і привести до загубы людського духа, зато же ёго посланя – творити то, што заінтересує інших людей.

В образі **На дорогу** фігура чоловіка обернута к Богу на фоні старого цінтера, а при тім фурик із набытым богатством. Ціле ёго богатство – ручный багаж. Вишитко того він набыв за цілий свій живот. Але найвекше ёго богатство – же він з Богом, што видно у двигнутій голові к небу. Міджі умельцькыма образами В. Либы суть і такы, якы на перший погляд вызерають обычайны, але як хоплять за серце, то довго не вийдуть з памяти. Як, наприклад, тот бідный інтелігент із спомянутого образу.

Силны емоції викликає образ **Мамко, я хочу жыти**, на котрім указано, як молода красна жена хоче вышмарити зо своїх утроб дітину. А она ручками з довіров сперать ся: „Я хочу жыти, мамко.., не забывай ня, не трать“, інакше живот стратит божу доконалость. Образ якбы говорив, же нам тепер треба заховати род. Кідь дозрівала тема образу, в душі умельця были рядкы Т. Г. Шевченка о вічності: „І буде сын, і буде мати.“ Не мож без почливости ставляти ся к словам Тараса і к Божому створіню.

Позорность притягує образ **Гуляня і смуток** із фігуров Дівы Марії. При ей ногах труна, коло котрой жалостна жена, взаді череп – символ смерти, а в переді п'яна компанія. Христос строгим погля-

дом слідує їх і як бы говорив: „А я до вас нашто приходив!“

Образ **Сімболы** презентує ХРИСТА як символ вічності. Коло нёго сімболы свастікы, зізда Давіда, тризуб і люде, якы різно приймають тоты сімболы.

Од 28. декабря 2009 до 19. января 2010 (теперь є в СНМ – Музею русиньской культуры в Пряшіві од 21. 6. 2010) у выставных салах Областного музею народной архитектуры і жывота Русинів в Ужгороді была выставка работ В. Либы, яка ся стала фактично умельцьков подіїв про тото місто. А мала успіх і підтвердила богатый потенциал самобытного умельця. На ній были нелем Ужгородці, але і люде із загранича, ту треба споманути бывшего президента СР, Р. Шустера, директора Кошицького технічного музею, Є. Любаніча і дакілько любителей уменья з выходной Словакії. А з визначных гостей Ужгороду на выставці був єпископ Мукачевско-Ужгородської єпархії грекокатолицької церкви, Мілан Шашік. На выставку пришли люде, котры обдивляють талант маляря. Без завагання, тота выставка в Ужгороді, як і выставка в Пряшіві, підтверджують, же умелець бере активну участь в пропаганді умельцьких цінностей Підкарпатя і цілої України. Тота выставка выликала бівший інтерес к творчости В. Либы. Зреалізувати такую выставку в Ужгороді, Пряшіві (пізніше Кошицях і Братіславі) може лем чоловік залучений до своей работы, росчинутый талант, жертвенный рыцарь духовного возрождения Украины. Часть позерателей уже мала якусь представку о творчости умельця. Выставка (як ужгородська, так і прашівська) іщі раз підтвердила популярность і інтерес людей к творчости умельця. Такы выставки стимулюють умельця к далшому творчому гляданю, суть якбы трамполінов к новым професіональным можностям.

Є знаме, же каждый телентованный умелець має свое фарєбне виджіня світа, свою фарєбну шкалу. У колоріті образів В. Либы втілений душевный і духовный став автора. Позераючи на ёго образы, стаєме ся свідками нап'ятой душевной работы умельця. Мы знаме ёго болі, переживаня. І тым є важніша про нас є

ёго очищующа малярська катарзія.

Фарбы работ майстра ясны і соковиты, облубена фарба – золота, котра ся вариє в каждой роботі – в золотім німбі святых, в українських катедралах, сонячнім освітліню, а метафорічно – у душах і сердцах зображованных ним людей. У пейзажах умелець любить фарбы, котры суть тіпичны про закарпатську школу малярства.

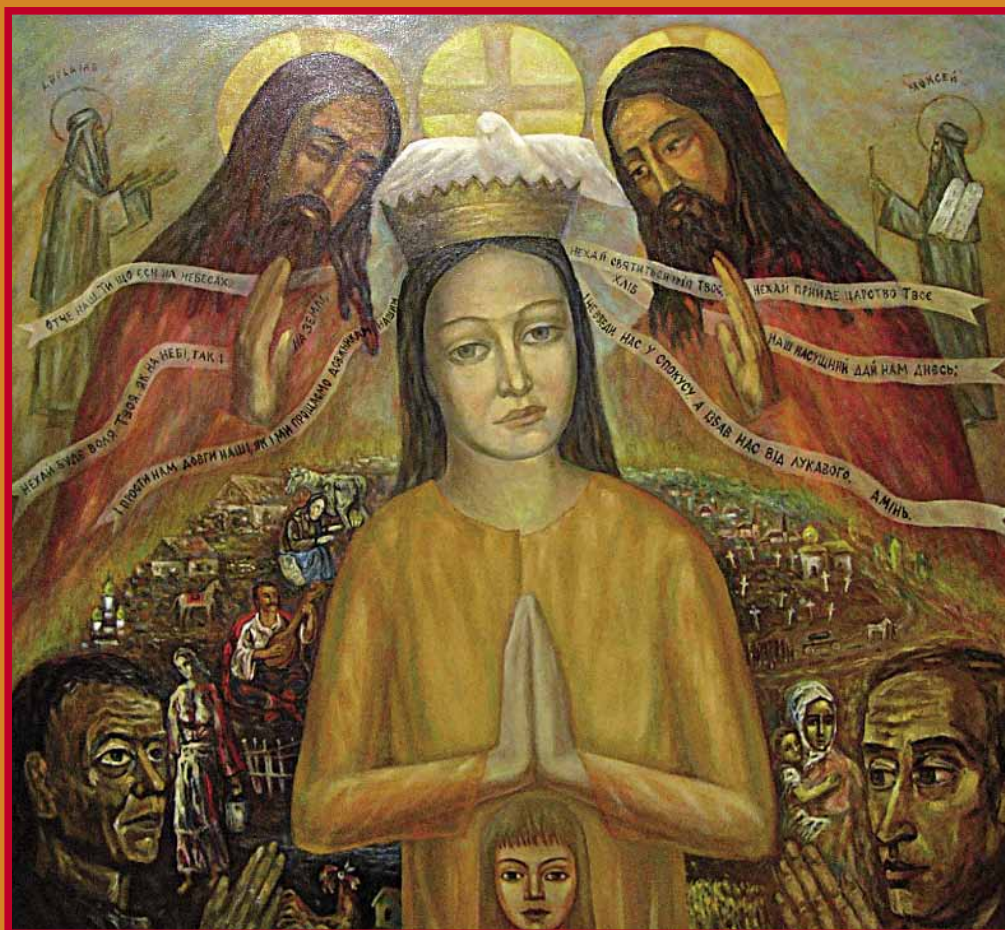
Поетичне уменья В. Либы, романтичний і задумчивый світ ёго полотен, умельцьке майстровство характеризують ёго як самобытного выразного умельця із шыроким діапазоном творчости.

У цілім образы В. Либы викликають глубоки асоціативны переживаня, думкы про день минулый і теперішній. Плине час, і зачинаш розуміти, же од образів В. Либы зістає в душі тепло і добро. Любове ку карпатському краю і одчуття великости своего народа через прекрасны пейзажи, історію і народны традиції, знамых творчих людей – то національне бытя творчости майстра, гаранція ёго творчого визнання. До будучности позерать ся оптимістично, чуже в собі певность і можность робити.

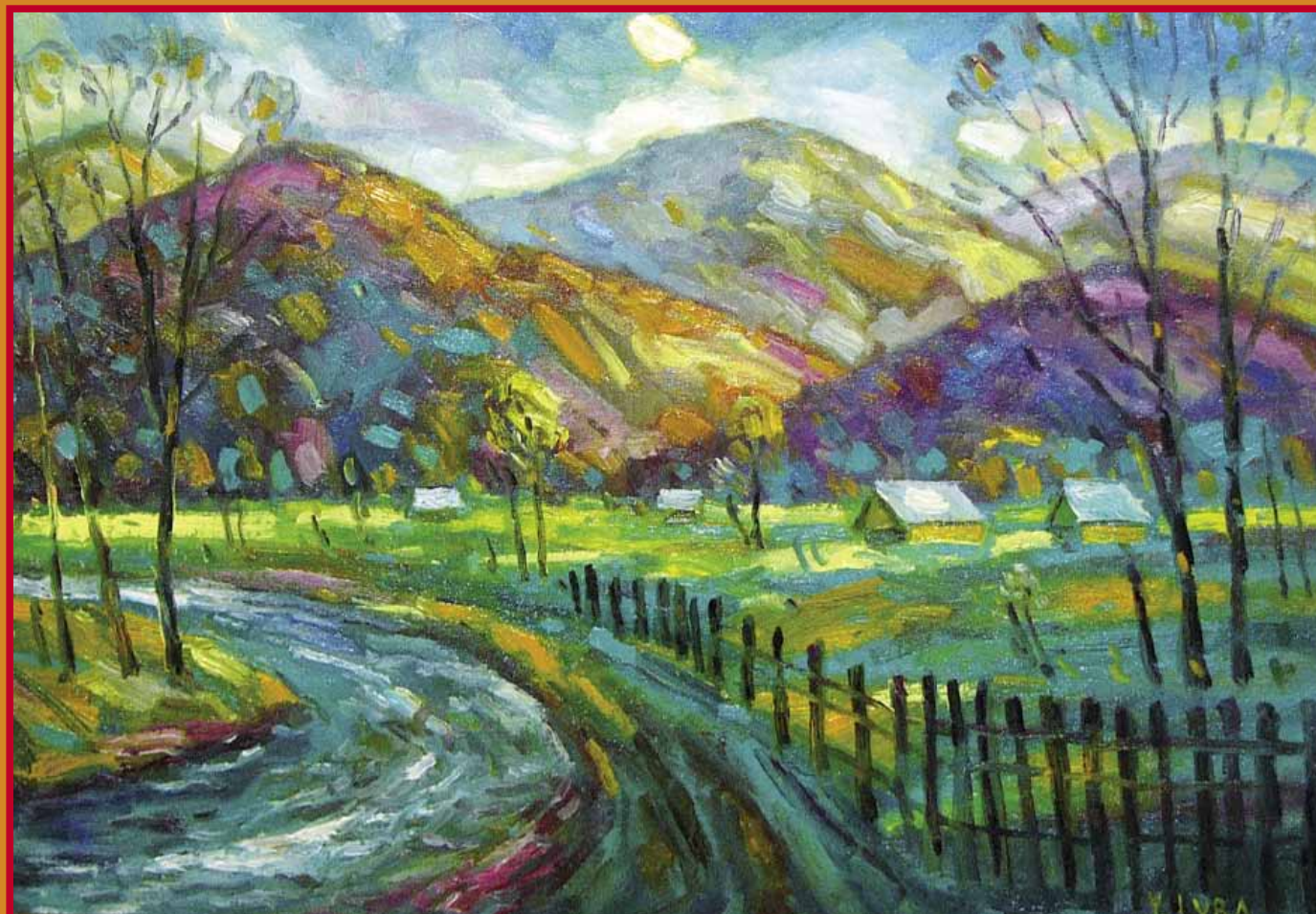
Теперь В. Либа є у злеті творчих сил. І снажить ся о умельцькем здоконалії – попри виштыкых проблемах часу і соціальной незабезпечености. Щедрый душев і сердцем маляр на пути, в новім гляданю і планах. Желаме му і дале творити із еланом і радостём. Ния заповнить ся уроджайным зерном ёго нива. ■

• Віталій Либа: Свята ніч.

• Віталій Либа: *Мати-Русинія*, олій.

• Віталій Либа: *Закутина Підкарпаття*, олій.

• Вернісаж 13. персональної виставки ужгородського русинського маляря на Словенську, тепер конкретно в СНМ – Музею русинської культури у Пряшіві була 21. юла 2010, на якій автор учасникам представив свої найновші образи.

